

KONYA İLİ TAŞKENT İLÇESİ KIRAZ ÜRETEN TARIM İŞLETMELERİNİN YAPISININ BELİRLENMESİ

KONYA-ARALIK 2015

PROJE EKİBİ :

Genel Koordinatör

Dr. Fatih ÖZDEMİR / Enstitü Müdürü

Proje Koordinatörü

Ersin ÖZTÜRK / Sosyolog

Danışman

Prof.Dr.Yakup ÖZKAN / SDÜ

Araştırma ve Eğitim

MURAT KÜÇÜKÇONGAR

Dr. MUSTAFA KAN

MEHMET NAİM DEMİRTAŞ

MEHMET HÜSREV ÖZ

Dr. GÜL ÜLKE

ÖNSÖZ

Hızla artan dünya nüfusu, artan gıda ihtiyacı, iklim değişikliği ve beraberinde gelen biyotik ve abiyotik stress faktörleri, gıda arzının sürekliliği ve gıda güvenliği, temin edilen gıdanın güvenilirliği, globalleşen dünyada pazar rekabetinin artması ve dünya enerji rekabetinin farklı bir alan olan gıda ve su rekabetine evrilmesi...

Bütün bu konularda dünyada artan ve zaman zaman öldürücü çok cidd boyutlara ulaşan rekabetin üstesinden gelebilmek, pazarda tercih edilen ürünler geliştirmekle; tercih edilen ürünler yetiştirmek ise doğru ürünleri, doğru zamanlamayla ve pazarda en fazla tercih edilen koşullar altında standart halde uygun standartlar çerçevesinde geliştirebilmek-yetiştirebilmek ile mümkün olabilmektedir.

Bahsedilen koşullar altında Türkiye'deki pazar değeri olan her ürünün gerek iç piyasada gerekse dış piyasada değerinin korunması-arttırılması tarladan sofraya kadar en uygun koşulların elde edilmesi ile sağlanırken; üreticinin de mevcut üretimde optimum kazancı elde etmesi işletmenin sürdürülebilirliği ve özellikle de kırsal kalkınmanın sağlanması açısından önceliklidir.

Bu doğrultuda bu hayata konulan çalışma genelinde de; Türkiye'nin her bir tarafında farklı tat ve kokusu olduğu bilinen, yetiştiği her yörenin kendisinde en iyisinin olduğunu iddia ettiği yetiştiriciliğini yapan her yöre insanının kalite iddiasını taşıdığı, şarkılara-şiiirlere konu olan kiraz değerlendirilmiş olup, özelinde ise rakımından dolayı Konya'nın rakımından dolayı en geççi kirazı olan Taşkent Kirazı'nın üretimden tüketime; yetiştiricilik, bakım-besleme, hastalık-zararlılar ve mücadeleleri, sulama, budama, satış-pazarlama ve kooperatifleşmeyi de kapsayan tüm sorunlarının belirlenmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın sonucunda elde edilen rapor Taşkent Kirazı'nın tarladan sofraya bütün sorunlarını ve bu sorunların giderilmesi için gerekli eğitim, araştırma faaliyetlerinin yanında, kamu ve sivil topluma yönelik düzenleme ihtiyaçlarını da ilgililerin dikkatine sunmuştur.

Çalışmada Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü tarafından konu uzmanlarınca çiftçilerimize bizzat yerinde uygulamalı eğitimlerin verilmesi, üretici örgütlerinin geliştirilmesi ve yapılacak olan düzenlemelerin getireceği faydalar hedeflenmiştir. Taşkent Kirazının yetiştiği koşullar ve dönem itibarı ile özellikle ihracata yönelik ivmelenmesi ve tarım alanlarının sınırlı olduğu Taşkent ilçemizde kırsal kalkınmaya katma değer üretmesi tüm paydaşlar açısından önem arz etmektedir.

Dr. Fatih ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

1.Araştırma Alanının Tarımsal Yapısı	6
2. Dünyada, Türkiye’de Konya’da Ve Taşkent’te Kiraz Üretim Ve Ticareti.....	7
3. Materyal Ve Yöntem	9
4.BULGULAR VE TARTIŞMA	9
4.1. İncelenen İşletmelerde Demografik Yapı.....	9
4.2. İncelenen İşletmelerde Kiraz Yetiştiriciliği.....	13
5. Sonuç	29
6. Kaynaklar	30
Konya İli Taşkent İlçesinde Kiraz Üretiminde Görülen Sorunlar	31
Kiraz Yetiştiriciliği.....	45
Kirazda Önemli Bitki Koruma Problemleri Ve Mücadele Yöntemleri	58
Coğrafi İşaretlerin Tarımda Kullanımı, Kırsal Kalkınmadaki Rolü Ve Taşkent Kirazı İçin Uygulanabilirliği	73

KONYA İLİ TAŞKENT İLÇESİ KIRAZ ÇALIŞTAYI
(12 EKİM 2015)

- Taşkent Tarım İşletmelerinde Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Yapısının Belirlenmesi (Murat KÜÇÜKÇONGAR-BDUTAE)
- Konya İli Taşkent İlçesinde Kiraz Üretiminde Görülen Sorunlar (Mehmet Naim DEMİRTAŞ - BDUTAE)
- Kiraz Yetiştiriciliği (Mehmet Hüsrev ÖZ - BDUTAE)
- Kirazda Hastalık ve Zararlılarla Mücadele (Dr. Gül İMRİZ -Dr. Fatih ÖZDEMİR - - BDUTAE)
- Meyve Ağaçlarında Budama ve Terbiye Sistemleri (Prof.Dr.Yakup ÖZKAN-SDÜ)
- Kiraz Çeşit ve Anaçları (Dr. Hasan Cumhur SARISU-MAREM; Doğan DOĞAN-TAGEM)
- Coğrafi İşaretlerin Tarımda Kullanımı Kırsal Kalkınmadaki Rolü ve Taşkent Kirazı için Uygulanabilirliği (Dr. Mustafa KAN - BDUTAE)

1. ARAŞTIRMA ALANININ TARIMSAL YAPISI

Taşkent, Konya ilinin 31 ilçesinden birisidir. Konya'nın en güney ucunda yer alan ilçe, Karaman ve Antalya illerine ve diğer bir Konya ilçesi olan Hadim ile komşudur. 11 Ağustos 1988 tarihinde Hadim'den ayrılarak ilçe statüsüne kavuşmuştur.

Taşkent ilçesi Konya il merkezinin 133 kilometre güneyinde bulunmaktadır. Rakımı 1620 metredir. Coğrafi bölge olarak Akdeniz Bölgesinde yer alan ilçenin, Akdeniz'e kuş uçuşu uzaklığı yaklaşık 100 kilometredir. İlçe Akdeniz Bölgesi'nde yer almasına rağmen, Orta Torosların yüksek rakımlı bir bölgesinde bulunmasından dolayı hem Akdeniz hem de Karasal iklimin özelliklerini gösterir. Taşkent'te genellikle kışlar soğuk ve karlı, yazlar sıcak ve kurak geçer. Taşkent 358 bin dekar yüzölçümüne sahip olup bunu %20.95'i tarım arazisi, %6.98'i mera alanı ve %72.07'si ise tarıma elverişli olmayan araziden oluşmaktadır (Çizelge 1.1.).

Çizelge 1.1. Konya İli Taşkent İlçesi Arazi Varlığı Dağılımı

ARAZİ ADI	ALANI (DEKAR)	ORANI (%)
Tarım Alanları	75.000	20.95
Mera Alanı	25.000	6.98
Tarıma Elverişli Olmayan Arazi	258.000	72.07
TOPLAM	358.000	100.00

Kaynak: <http://konya.tarim.gov.tr/taskent/Menu/2/Ilcemiz>

Taşkent ilçesinde 75 bin dekar tarım arazisinde ekimi yapılan önemli ürünler kiraz, buğday, nohut, korunga, elma, arpa ve fasulye olarak sıralanmaktadır (Çizelge 1.2.).

Çizelge 1.2. Konya İli Taşkent İlçesinde Üretimi Yapılan Önemli Ürünler ve Ekim Alanları (Dekar)

ÜRÜN ADI	ALANI (DEKAR)
KİRAZ	17.425
BUĞDAY	11.007
NOHUT	4.950
KORUNGA	3.253
ELMA	1.890
ÜZÜM	1.446
ARPA	300
FASULYE	250

Kaynak: <http://konya.tarim.gov.tr/taskent/Menu/2/Ilcemiz>

2. DÜNYADA, TÜRKİYE'DE KONYA'DA VE TAŞKENT'TE KIRAZ ÜRETİM VE TİCARETİ

Dünyada kiraz üretiminin yapıldığı önemli ülkelere başında yaklaşık 500 bin ton üretimle Türkiye gelmektedir. Türkiye'yi ABD, İran, Çin, İtalya, Özbekistan, İspanya, Şili, Romanya ve Ukrayna takip etmektedir. Dünya kiraz üretimi son yirmi yılda 915 bin tondan 1.717.000 tona yükselmiştir. Bu dönemde üretimdeki artış en fazla 300 bin ton ile Türkiye olmuştur (Çizelge 2.1.).

Çizelge 2.1. Dünyada Kiraz Üretimi Yapan Önemli Ülkeler ve Üretim Miktarları (ton)

ÜLKE ADI	1995	2013
TÜRKİYE	200.333	494.325
ABD	164.980	333.000
İRAN	186.077	200.000
ÇİN	4.900	180.000
İTALYA	123.774	96.333
ÖZBEKİSTAN	18.333	90.000
İSPANYA	64.800	87.000
ŞİLİ	21.667	85.900
ROMANYA	74.537	80.000
UKRAYNA	54.533	70.000
TOPLAM	913.934	1.716.558

Dünya kiraz üretiminin büyük bir bölümü, üretici ülkelerde taze olarak tüketilmekte veya işleme sanayinde kullanılmaktadır. Üretimin çok az bir miktarı ise uluslararası ticarete konu olmaktadır. Dünya kiraz ihracatı 2013 yılında 265 bin ton olarak gerçekleşmiştir. En fazla kiraz ihracatı yapan ilk üç ülke ABD, Şili, Türkiye olarak sıralanmaktadır. Dünya kiraz ithalatı genellikle satın alma gücü en yüksek olan ülkeler olan Rusya, Almanya, Çin, Kanada gibi ülkeler tarafından yapılmaktadır (Çizelge 2.2.).

Türkiye'nin kiraz ihracatı yaptığı ülkeler Avrupa Birliği ülkeler (Başta Almanya, Bulgaristan ve Hollanda olmak üzere) 27 bin ton, Rusya 19 bin ton, Irak 3 bin ton olarak sıralanmaktadır (Çizelge 2.3.).

Çizelge 2.2. Dünyada Kiraz İhracatı ve İthalatı Yapan Önemli Ülkeler ve Miktarları (ton)

ÜLKE ADI	İHRACAT MİKTARI (TON)	ÜLKE ADI	İTHALAT MİKTARI (TON)
ABD	66.492	RUSYA	68.000
ŞİLİ	55.867	ALMANYA	35.000
TÜRKİYE	53.467	ÇİN	31.000
İSPANYA	22.379	KANADA	25.000
AVUSTURALYA	15.501	AVUSTRALYA	17.617
HONG KONG	12.500	HONG KONG	15.000
İRAN	11.000	İNGİLTERE	14.679
İTALYA	10.414	ABD	10.244
SURİYE	10.000	TAİVAN	9.000
SİRBİSTAN	9.000	JAPONYA	7.377
TOPLAM	266.620	TOPLAM	232.917

Çizelge 2.3. Türkiye'nin Kiraz İhracatı Yaptığı Önemli Ülkeler ve Miktarları (ton)

ÜLKE ADI	İHRACAT MİKTARI (TON)
RUSYA	19.291
AVRUPA BİRLİĞİ	26.704
İRAK	3.228
DİĞER	897
TOPLAM	50.120

Türkiye’de kiraz 2014 yılı Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 790.420 dekar alanda 446 bin ton üretim olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem Konya ilinde 66.427 dekar alanda 51.207 ton olarak üretilmiş olup ağaç başına verim ortalama 32 kg’dır. Taşkent ilçesinde ise 7400 dekarlık alanda 2314 ton kiraz üretimi gerçekleşmiştir. Taşkent ilçesinde ağaç başına kiraz verimi 15 kg olup Konya ili ortalaması olan 32 kg dan düşük olma nedeni ise kiraz bahçelerinin henüz genç ağaçlardan oluşmasıdır (Çizelge 2.4.).Taşkent ilçesinde kiraz bahçelerinin ortalama yaşı 13’tür.

Çizelge 2.4. Türkiye, Konya ve Taşkent'te Kiraz Ağacı Sayısı, Üretimi ve Verimi

VERİLER	TAŞKENT	KONYA	TÜRKİYE
EKİLİ ALAN (DEKAR)	7.400	66.427	790.420
ÜRETİM MİKTARI (TON)	2.314	51.207	445.556
AĞAÇ BAŞINA VERİM (KG)	15	32	23
MEYVE VEREN AĞAÇ SAYISI	154.250	1.582.421	19.086.745
MEYVE VERMEYEN AĞAÇ SAYISI	65.600	470.450	7.232.162
TOPLAM AĞAÇ SAYISI	219.850	2.052.871	26.318.907

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Çalışmanın ana materyalini Konya ili Taşkent ilçesi kiraz üreticileri ile yapılan anket, grup tartışmaları ve/veya derinlemesine mülakat yolu ile elde edilen veriler birincil veriler oluşturmaktadır. Aynı zamanda ulusal ve bölgesel düzeydeki raporlar, araştırmalar ve istatistiklerden ikincil veriler olarak yararlanılmıştır.

3.2 Yöntem

Taşkent ilçesinde kiraz üreticilerinin bulunduğu yerleşim yerleri olan Taşkent merkez ilçe, Afşar, Balcılar, Bolay ve Çetmi mahallelerinde Basit Tesadüfi Örnekleme Yöntemi ile belirlenen 50 kiraz üreticisi ile Ağustos 2015 tarihinde anket yapılmıştır. Anket sonucunda elde edilen veriler yüzde dağılımı şeklinde çizelgeler haline getirilerek verilmiştir. Aynı zamanda kiraz bahçeleri gezilerek buralarda da grup tartışmaları ve mülakat yapılmış ve üreticilere bahçe tesisinden yetiştirmeye ve ağaç bakımına kadar yapmış oldukları yanlışlıklar anlatılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. İncelenen işletmelerde demografik yapı

Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde araştırılan konulardan biri işletmelerin sosyo-ekonomik yapısıdır ve bu yapı içinde işletmelerin davranış ve tutumlarının belirlenmesi araştırılması gereken önemli konulardan birisidir. Bu

kapsamda işletmelerdeki nüfusun yapısı, cinsiyet dağılımı, işgücü durumu, nüfusun eğitim durumu araştırılmıştır.

Araştırma bölgesinde incelenen kiraz üreten tarım işletmelerinde nüfus, %4.27'si 0-6 yaş grubunda, %12.80'i 7-14 yaş grubunda, %48.78 aktif çalışan nüfus grubu olan 15-49 yaş grubunda ve %34.15 'i 50 yaş ve üzeri yaş grubunda şeklinde dağılım göstermektedir. Dr. Mustafa Kan tarafından 2010 yılında Akşehir Kiraz üreticileri ile yapmış olduğu çalışmada aktif nüfus olan 15-49 yaş grubu toplam nüfusun %49.35 olarak belirlenmiş olup Taşkent kiraz üreticileri ile aynı özellik göstermektedir.(KAN, 2010). Nüfusun %51.22'si erkek ve %48.78'i kadın nüfustan oluşmaktadır (Çizelge 4.1.1.). Ortalama hane halkı genişliği 3,70 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.1.1. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde Nüfusun Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

YAŞ GRUPLARI	ERKEK (%)	KADIN (%)	TOPLAM (%)
0--6	4.76	3.75	4.27
7--14	10.71	15.00	12.80
15-49	48.81	48.75	48.78
50--+	35.71	32.50	34.15
TOPLAM	100.00	100.00	100.00
ORANI (%)	51.22	48.78	100.00

Araştırma bölgesinde incelenen kiraz üreten tarım işletmelerinde eğitim seviyelerinin cinsiyetlere göre dağılımı farklılık göstermektedir. Kadınlarda okuma yazma bilmeyen oran (%8.75) yüksek olduğu belirlenmiştir. Erkeklerde %59'unun Kadınlarda ise %63'ünün ilkökul ve ortaokul mezunu oldukları tespit edilmiştir. Belirlenen bu oranlar Konya'nın kiraz üretiminde önemli bir ilçesi olan Akşehir ilçesinde Dr. Mustafa Kan tarafından erkeklerde %59, kadınlarda %62 olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.1.2. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde Eğitim Seviyesinin Dağılımı (%)

EĞİTİM SEVİYESİ	ERKEK (%)	KADIN (%)	TOPLAM (%)
Okur Yazar Değil	1.22	8.75	4.94
Okur Yazar	4.88	5.00	4.94
İlkokul	43.90	58.75	51.23
Ortaokul	18.29	5.00	11.73
Lise	21.95	16.25	19.14
Üniversite	9.76	6.25	8.02
TOPLAM	100.00	100.00	100.00

Araştırma bölgesinde kiraz üreten tarım işletmeleri başına 4.28 dekar kuru tarım arazisi düşmekte olup bunun %46.73'ü nadas, %26.64'ü buğday, %21.03'ü nohut, %5.60'ı ise başkasına kiraya verilen araziden oluşmaktadır (Çizelge 4.1.3.). Bu durum sulu tarım arazisinde işletme başına 10,40 dekar olup, %48.08'inde kiraz, %36.54'ünde karışık meyvelik,%7.31'i başkasına kiraya verilen arazi ve diğer ürünlerden oluşmaktadır (Çizelge 4.1.4.)

Çizelge 4.1.3. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde İşletme Başı Kuru Alanda Üretim Deseni

URUN ADI	ALAN (DEKAR)	ORANI (%)
Nadas	2,00	46.73
Buğday	1,14	26.64
Nohut	0,90	21.03
Başkasına Kiraya Verildi	0,24	5.60
TOPLAM	4,28	100.00

Çizelge 4.1.4. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde İşletme Başı Sulu Alanda Üretim Deseni

URUN ADI	ALAN (DEKAR)	ORANI (%)
Kiraz	5,00	48.08
Karışık Meyve	3,80	36.54
Kiraya Verilen	0,76	7.31
Nadas	0,20	1.92
Ceviz	0,18	1.73
Elma	0,12	1.15
Diğer	0,34	3.27
TOPLAM	10,40	100.00

Araştırma bölgesinde incelenen tarım işletmeleri çok farklı meyve ağacına sahiptir. Meyve ağaçlarının içinde en fazla kiraz ağacı olup bunu elma ve ceviz takip etmektedir (Çizelge 4.1.5.).

Çizelge 4.1.5. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde İşletme Başına Düşen Meyve Ağaçları Sayısı

Meyve Adı	Ağaç Sayısı	Oran (%)
Kiraz	232	80.56
Elma	26	9.03
Ceviz	16	5.56
Badem	5	1.74
Şeftali	2	0.69
Armut	2	0.69
Erik	1	0.35
Vişne	1	0.35
Ayva	1	0.35
Kayısı	1	0.35
Diğer	1	0.35
TOPLAM	232	100.00

Araştırma bölgesinde işletme sahiplerinin en fazla gelir sağladıkları kaynakların neler olduğu araştırılmış ve bunların meyvecilik, emekli maaşı, hayvancılık ve tarım dışı diğer işler olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.1.6.).

Çizelge 4.1.6. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde Gelir Kaynakları Dağılımı (%)

Gelir Kaynağı Adı	Frekans	Oran (%)
Meyvecilik	45	90.00
Emekli Maaşı	27	54.00
Hayvancılık	22	44.00
İşçi	13	26.00
Memur	8	16.00
Serbest Meslek	7	14.00
Tarımsal Ticaret	3	6.00
Tarım Dışı Ticaret	1	2.00

Araştırma bölgesinde işletme sahiplerine yaşadıkları yerleşim yerlerinde en önemli gelir sağladıkları kaynakların neler olduğu araştırılmış ve bunların meyvecilik, emekli maaşı, hayvancılık ve tarım dışı diğer işler olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.1.7.)

Çizelge 4.1.7. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Yaşadıkları Yerleşim Yerindeki Ailelerin Önemli Gelir Kaynakları Dağılımı (%)

Gelir Kaynağı Adı	Frekans	Oran (%)
Meyvecilik	43	86.00
Emekli Maaşı	35	70.00
Hayvancılık	31	62.00
İşçilik	14	28.00
Memur	3	6.00
Yoksulluk yardımı	3	6.00
Arıcılık	1	2.00
Serbest meslek	1	2.00
Ticaret	1	2.00

4.2. İncelenen işletmelerde kiraz yetiştiriciliği

Araştırma bölgesinde inceleme yapılan 50 adet kiraz üreten işletmede toplam 11.621 adet kiraz ağacı olup en fazla olanı 0900 Ziraat Kirazı ağacıdır. Yapılan incelemede bazı işletmelerde işletme sahiplerinin ellerindeki mevcut kiraz ağaçlarının isimlerini bilmedikleri belirlenmiştir (Çizelge 4.2.1.).

Çizelge 4.2.1. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde Çeşitlere Göre Kiraz Ağacı Sayısı

Kiraz Çeşit Adı	Ağaç Sayısı
0900 Ziraat Kirazı	9.707
Beyaz kiraz	328
Dalbastı Kirazı	77
Regina Kirazı	60
Bodur kiraz	55
Kuş kirazı	39
Sarı Kiraz	5
Çeşit Adını Bilmiyor	1.350
TOPLAM	11.621

Araştırma bölgesinde kiraz üreticilerinin kirazla ilgili çok farklı sorunların olduğu belirlenmiştir. Bu sorunların en önemlileri, alıcıların az olmasından dolayı pazarlama imkanlarının kısıtlı olması, kiraz üretim maliyetinin yüksek satış fiyatının yüksek olması, Sakızlama kabuk çatlaması ve meyve çatlaması gibi hastalık ve zararlıların çok olması, bilinçli kiraz bahçe tesisini kuran ve kiraz yetiştiriciliği yapan çiftçi sayısının az olması, mevcut su imkanlarının kısıtlı olması, çiçeklerin döllenme oranının düşük olması, kiraz toplama zamanında bahçe sayısının çok toplama yapacak işçi sayısının az olması (özellikle yoksulluk yardımı alan yöre hane halkları yardımlar kesilmesin diye çalışmak istememektedir) şeklinde sıralanmaktadır (Çizelge 4.2.2).

Çizelge 4.2.2. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinde Kirazla İlgili Sorunlarının Dağılımı (%)

SORUNLAR	FREKANS	ORANI (%)
Pazarlama imkanlarının kısıtlı olması	46	92.00
Girdilerin fiyatı yüksek	22	44.00
Hastalık ve zararlıların çok olması (Sakızlama, kabuk çatlama, meyve çatlaması)	20	40.00
Bilinçli üretim yapan çiftçi sayısının az olması	19	38.00
Sulama sıkıntısı var	15	30.00
Çiçeklerin döllenme oranının düşük olması	13	26.00
Kiraz toplama zamanında her bahçe için aynı anda işçi bulamama	8	16.00
Diğer	5	10.00

Kiraz işletmelerine göre kirazdaki mevcut sorunların çözülmesi için öncelikle çiftçilere kiraz bahçesi tesisi ve yetiştiriciliği konusunda eğitim verilmeli, pazarlama sorunlarının çözümü paketleme sistemi ve soğuk hava deposunun kurulması ile üretici birliğinin kurulması ve hal kurulması gerekmektedir. Araştırma bölgesinde kiraz konusunda çiftçi bilinç düzeyinin düşük olmasından dolayı uygun olmayan arazilerde de kiraz üretimi yapılmaktadır (Çizelge 4.2.3.).Bu husus çiftçilere verilecek eğitimde mutlaka detaylıca anlatılmalıdır.

Çizelge 4.2.3. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Kirazla İlgili Sorunlarının Çözüm Yolları (%)

Çözüm Önerileri	Frekans	Oranı (%)
Kiraz yetiştiriciliği konusunda çiftçilere eğitim verilmeli	22	44
Paketleme sistemi ve soğuk hava deposu kurulmalı	20	40
Üretici birliği kurulmalı	20	40
Hal kurulmalı	18	36
Bilinçli bahçe tesisi kurulmalı	16	32
Kiraz üretimi için uygun yerlerde üretim yapılmalı	5	10
Diğer	6	12

Araştırma bölgesinde kirazda fiyat oluşumuna etki eden etmenlerin başında az sayıda olan aracı ve firmalar arası anlaşma gelmekte olup bunu ürün kalitesi, kiraz üretim miktarı, diğer bölgelerdeki kiraz fiyatları takip etmektedir (Çizelge 4.2.3.).

Çizelge 4.2.3. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Kirazda Fiyat Oluşumuna Etki Eden Etmenlerin Dağılımı (%)

Kiraz Fiyat Oluşumuna Etkileyen Unsurlar	Frekans	Oranı (%)
Aracılar veya Firmalar arası anlaşma	35	70
Piyasadaki aracı-firma sayısı	16	32
Kalite	12	24
Kiraz üretim miktarı	8	16
Diğer bölgelerdeki kiraz fiyatları	4	8
Üreticiler arası anlaşma	2	4
Diğer	3	6

Kirazda fiyat istikrarsızlığının nedenleri; meyve halinin olmaması ve buna bağlı olarak alıcı sayısının az olması, üretici birliğinin aktif olarak çalışmaması, kiraz ihracatının olup olmaması ve kiraz üretim miktarı olarak sıralanmaktadır (Çizelge 4.2.4.).

Çizelge 4.2.4 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Kirazda Fiyat İstikrarsızlığının Nedenlerinin Dağılımı (%)

Kirazda Fiyat İstikrarsızlığının Nedenleri	Frekans	Oranı (%)
Meyve halinin olmaması	21	42
Üretici Birliklerinin aktif olmaması	16	32
Devletin fiyatlara müdahale etmemesi	13	26
Maliyetlerin fiyatlara yansıtılmaması	8	16
İhracatın olup olmaması	5	10
Kiraz üretim miktarı	5	10
Ülke ekonomisinin istikrarsızlığı	1	2
Diğer	4	8

Araştırma bölgesinde kiraz üreten işletmelere göre kirazda kar marjının artması için meyve üreticileri birliğinin aktif olarak çalışması, meyve halinin kurulması, piyasada mevcut alıcıların denetlenmesi, maliyetin düşmesi ve bölge kirazının Türkiye’de en son çıkan ürün olması nedeniyle tanıtımının iyi yapılması gerekmektedir (Çizelge 4.2.5).

Çizelge 4.2.5. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Kirazda Kar Marjının Artırma Yolları Dağılımı (%)

Kirazda Üreticinin Kar Marjının Artırma Yolları	Frekans	Oranı (%)
Üretici Birliklerinin kurulması/aktif hale getirilmesi	27	54
Meyve halinin kurulması	20	40
Piyasada komisyoncuların denetlenmesi	19	38
Maliyetlerin düşürülmesi	14	28
Bölge Kirazı’nın tanıtımının yapılması	11	22
Coğrafi işarete sahip ürünlerin desteklenmesi	2	4
Diğer	7	14

Taşkent kirazının diğer yerleşim yerlerindeki kirazlara göre farklı olma durumu sorulmuş ve bölgedeki kiraz üreticilerinin %54’ünün farklı olarak gördüğü belirlenmiştir.(Çizelge 4.2.6.). Farklı olduğunu düşünen üreticilere bu farklılıkların neler olduğu sorulmuş ve Taşkent kirazının aromasının, iriliğinin, renginin, yetiştirme zamanının ve kokusunun farklı olduğu cevapları alınmıştır (Çizelge 4.2.7.).

Çizelge 4.2.6 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Taşkent Kirazının Diğer Yerleşim Yerlerine Göre Farklı Olma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Farklı	27	54
Farklı Değil	20	40
Bilmiyorum	3	6
Toplam	50	100

Çizelge 4.2.7 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Taşkent Kirazının Diğer Yerleşim Yerlerine Göre Farklı Olan Yönleri Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Kirazın aroması-tadı farklıdır	22	81.48
Kirazın iriliği farklıdır	9	33.33
Kabuk rengi farklıdır	3	11.11
Kirazın yetiştirme zamanı farklıdır	2	7.41
Kirazın kokusu farklıdır	1	3.70

Kiraz üreticilerine göre Taşkent kirazının farklı olmasına neden olan unsurlar, rakım, toprak yapısı, nem, yağış ve sıcaklık durumu olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.2.8.).

Çizelge 4.2.8 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerine Göre Taşkent Kirazının Diğer Yerleşim Yerlerine Göre Farklı Olmasına Neden Olan Unsurların Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Rakım	12	44.44
Bölgenin Toprak Yapısı	9	33.33
Bölgenin Nem Durumu	8	29.63
Bölgedeki Yağış Durumu	7	25.93
Bölgenin Sıcaklık Durumu	7	25.93
Diğer	6	22.22

Taşkent kiraz üreticilerinin kiraz fidanları temin yerinin başında özel sektör gelmekte olup bunu kamu, kendi üretimi, belediye, kaymakamlık, komşu ve özel idare takip etmektedir (Çizelge 4.2.9.). Araştırma alanında farklı kamu kurum ve kuruluşlar tarafından dağıtılan kiraz fidanlarının yöreye uygun olup olmadığı araştırılmadan dağıtımı yapıldığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.2.9 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Fidanı Temin Yeri Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Özel Sektör	24	48.00
Kamu	10	20.00
Kendi Üretimi	5	10.00
Belediye	4	8.00
Kaymakamlık	4	8.00
Komşu	2	4.00
Özel İdare	1	2.00
TOPLAM	50	100.00

Araştırma bölgesinde kiraz fidanlarının %50'sinin sertifikalı %50'sinin sertifikasız olduğu belirlenmiştir (Çizelge 4.2.10). Sertifikasız fidanlardan dolayı standart üretim olmamakta ve yöreye uygun olmayan bu fidanlar ekonomik bir kazanç sağlamamaktadır. Bölgede kiraz üreticilerinin yalnızca %30'unun sertifikalı fidanın avantajlarını biliyor olması da sertifikalı fidan kullanım oranının düşük olmasına neden olmaktadır (Çizelge 4.2.11.).

Çizelge 4.2.10 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Fidanlarının Sertifikalı Olma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Sertifikalı	25	50
Sertifikasız	25	50
TOPLAM	50	100

Çizelge 4.2.11 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Sertifikalı Fidanın Avantajlarını Bilme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Biliyor	15	30
Bilmiyor	35	70
TOPLAM	50	100

Bölgede kiraz üreticilerinin %64'ü kiraz fidanlarının hangi anaca aşılı olduğunu bilmektedir. Üreticilerin %30'u kirazda anaç seçiminin önemini bilmektedir (Çizelge 4.2.12-4.2.13.).

Çizelge 4.2.12 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Fidanlarının Hangi Anaca Aşılı Olma Durumunu Bilme Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Biliyor	32	64
Bilmiyor	18	36
TOPLAM	50	100

Çizelge 4.2.13 Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Anaç Seçiminin Önemini Bilme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Biliyor	15	30
Bilmiyor	35	70
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde en fazla yapılan yanlış uygulamalar kiraz dikim mesafesinde olmaktadır. 50 farklı kiraz üreticisinin 14 farklı dikim mesafesini kullanması durumun ne kadar vahim olduğunu göstermektedir. Araştırma alanında kiraz bahçelerinin gezilmesi sırasında bu dikim mesafesinden kaynaklanan problemler çok iyi belirlenmiştir. Örneğin yakın dikim aralığından dolayı boyu 5-6 metre olan kiraz ağaçları belirlenmiş ve bu ağaçlarda belirli bir mesafeden sonra meyvelerin toplanamadığı dalların üzerinde kaldığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.2.14. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Bahçelerinde Uyguladıkları Dikim Mesafesi Dağılımı (%)

Dikim Mesafesi	Frekans	Oranı (%)
2*2	1	2
2,5*2,5	2	4
2,5*5	1	2
3*3	13	26
3*4	2	4
3*6	1	2
4*4	8	16
4*5	2	4
5*5	8	16
5*6	3	6
5,5*6	1	2
6*6	6	12
7*5	1	2
7*7	1	2
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde kiraz ağaçlarının budamasını %62'si üreticilerinin kendisi yapmakta %38'i budama işçisi tarafından yapılmaktadır. Bölgede bahçe ziyaretlerinde budamaların gelişigüzel yapıldığı veya yapılmadığı bu durumun da ağaçların kurummasına, meyvelerin küçük ve kalitesiz olmasına ve taçların düzensiz gelişmesine neden olduğu gözlenmiştir.

Çizelge 4.2.15. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Budama Yapan Kişilerin Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Kendisi	31	62
Budama İşçisi	19	38
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde üreticilerin %40'ının bodur kiraz yetiştiriciliğini bildiği ve üreticilerden yalnızca birinin kiraz bahçesinde bodur kiraz olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 4.2.16. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Bodur Meyveciliğin Avantajlarını Bilme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Biliyor	20	40
Bilmiyor	30	60
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde kiraz üreticilerinin hemen hemen hepsinin gübre attığı atılan gübre miktarının ise genellikle (%86) üretici tecrübesine göre belirlediği toprak analizlerine göre tavsiyelere uymadığı belirlenmiştir (Çizelge 4.2.17.-4.2.18.).

Çizelge 4.2.17. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Gübre Atma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Gübre Atıyor	48	96
Gübre Atmıyor	2	4
TOPLAM	50	100

Çizelge 4.2.18. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Toprak Analizine Göre Hareket Etme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Evet	7	14
Hayır	43	86
TOPLAM	50	100

Bal arıları nektar ve polen toplamak için çiçekleri ziyaret ettiklerinde onların döllenmesini ve ürünün oluşmasını sağlarlar. Kiraz ağacı için bir dekarda 4 adet arı kovanı olması gerekmektedir. Bundan dolayı araştırma bölgesinde kiraz üreticilerine bahçelerinde arı kovanı olup olmadığı sorulmuş ve %62'sinde arı kovanı olmadığı belirlenmiştir.

Çizelge 4.2.19. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Bahçelerinde Arı Kovanı Bulundurma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Evet	19	38
Hayır	31	62
TOPLAM	50	100,00

Araştırma bölgesinde kiraz bahçelerinin %16'sının kapama bahçe, %84'ünü karışık meyvelikten oluşmaktadır (Çizelge 4.2.20.).

Çizelge 4.2.20. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Bahçelerinin Kapama Bahçe Olma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Evet	8	16
Hayır	42	84
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde kiraz üreticilerin kirazda yenilikleri takip edip etmedikleri araştırılmış ve üreticilerin yalnızca %10'unun yeni kiraz çeşitlerini bildikleri belirlenmiştir. (Çizelge 4.2.21.). Yeni kiraz çeşitlerini bilen çiftçilerin bu çeşitlerin kendi bölgelerine uygun olup olmadığı konusunda bir bilgileri bulunmamaktadır

Çizelge 4.2.21. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Yeni Kiraz Çeşitlerini Bilme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Biliyor	5	10
Bilmiyor	45	90
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde çiftçilerin %80'i sulamada damla sulama %20'si salma sulama yapmaktadır. Gerek damla sulamada gerekse salma sulamada usulüne uygun sulama yapılmamaktadır. Damlatıcılar ağaç taç izdüşümüne uygun şekilde değil, gövdeye çok yakın yerleştirildiği, sebze sulamasında kullanılan sık aralıklı damlatıcıların kullanıldığı tespit edilmiştir. Damlatıcıların ağaç gövdesi ile son taç noktasının yaklaşık olarak ortasına gelecek şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü etkili kök dağılım alanı gövdede değil, taç izdüşümündedir. Taç izdüşümü sulaması ile hem kök yayılmasını teşvik eder, hem de kök boğazı mantari hastalıklardan korunmuş olur.

Çizelge 4.2.22. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Sulama Yöntemi Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Damla Sulama	40	80
Salma Sulama	10	20
TOPLAM	50	100

Kiraz bahçelerinin %56'sında meyve çatlaması olmaktadır. Bunun nedeni ise aşırı sulama yapılmasıdır. Salma sulamada yetişkin ağaçlarda kök boğazı çevresi kesinlikle sulanmamalıdır ve çift çanak sistemi ile sulanması gerekmektedir.

Çizelge 4.2.23. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Meyve Çatlaması Görülme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Meyve Çatlaması Oluyor	28	56
Meyve Çatlaması Olmuyor	22	44
TOPLAM	50	100

Kiraz toplamada işletmelerin %64'ü aile fertleri ile yaparken,% 36'sı işçi ile toplamaktadır (Çizelge 4.2.24.).Araştırma alanında yoksulluk yardımı alan ailelerin yardımları kesilmemesi için kiraz toplamak istememeleri bölgede işçi sorununu ortaya çıkarmaktadır. Üreticilerin %26'sı işçi bulmada zorluk çekmektedir (Çizelge 4.2.25.) Kiraz toplama işinin sabah erken saatlerde olması gerekirken yeterince toplama işçisinin olmamasından dolayı toplama işi öğleden sonra bitmekte üründe kalite kaybına neden olmaktadır. Kiraz toplamadaki en büyük problem ise üreticilerin veya toplayıcıların topladıkları kirazları kalibrelerine göre ayırmamalarıdır. Bu durumda kirazın satış fiyatını düşürmektedir.

Çizelge 4.2.24. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Toplama Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Aile Fertleri	32	64
İşçi	18	36
TOPLAM	50	100

Çizelge 4.2.25. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Toplamada İşçi Bulmada Zorluk Çekme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Evet	13	26
Hayır	37	74
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde kiraz üreticilerin yalnızca %4 'ü tarım sigortası yaptırmaktadır. Üreticiler, Tarım sigortası yaptırmama sebebi olarak, tarım sigorta yaptırmamanın günah olmasını ve tarım sigortası poliçe bedelinin yüksek olmasını göstermişlerdir.

Çizelge 4.2.26. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Tarım Sigortası Yaptırma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Tarım Sigortası Yaptırıyorum	2	4
Tarım Sigortası Yaptırmıyorum	48	96
TOPLAM	50	100

Kiraz üreticilerinin %40'ının organik kiraz yetiştiriciliği prensiplerini bildiği ve %48'inin organik kiraz yetiştirme yapabileceği tespit edilmiştir (Çizelge 4.2.27.-4.2.28.).

Çizelge 4.2.27. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Organik Kiraz Yetiştiriciliği Prensiplerini Bilme Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Evet	20	40
Hayır	30	60
TOPLAM	50	100

Çizelge 4.2.28. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Organik Kiraz Yetiştiriciliği Yapma İsteği Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Evet	24	48
Hayır	26	52
TOPLAM	50	100

Kiraz üreticilerinin %40'ının kirazda görülen hastalık, zararlı ve bunlarla mücadele yöntemleri hakkında eğitim aldıkları belirlenmiştir (Çizelge 4.2.29.). Eğitim alan bu kişilerin kirazda görülen bitki koruma problemleri konusunda eğitimden aldıkları bilgilere göre hareket ettiği, diğer üreticilerin ise % 22'sinin GTHB İlçe Müdürlüğüne (Hadim veya Sarıveliler)

başvurduğu, %20'sinin aile büyükleri veya komşularına sorduğu, %12'sinin zirai ilaç bayisine sorduğu, %4'ünün özel tarım danışmanına sorduğu ve %2'sinde muhtar veya azaya başvurmuştur (Çizelge 4.2.30.). Ayrıca üreticilerin %50'si kirazda görülen hastalık ve zararlıları tanımaktadır (Çizelge 4.2.31.).

Çizelge 4.2.29. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Görülen Hastalık ve Zararlılarla Mücadele Yöntemleri Konusunda Eğitim Alma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Eğitim Aldım	20	40
Eğitim Almadım	30	60
TOPLAM	50	100

Çizelge 4.2.30. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Görülen Bitki Koruma problemleri Konusunda Başvuru Yaptıkları Kaynakların Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Herhangi bir yere başvurmuyorum kendi tecrübelerime göre hareket ediyorum	20	40
GTHB İl/İlçe Müdürlüğüne başvuruyorum	11	22
Aile büyüklerine veya diğer kiraz üreten komşulara soruyorum	10	20
Zirai İlaç Bayilerine	6	12
Özel tarım danışmanına	2	4
Muhtar veya azaya	1	2

Çizelge 4.2.31. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kirazda Görülen Hastalık ve Zararlıları Tanıma Durumu Dağılımı (%)

Cevaplar	Frekans	Oranı (%)
Tanıyorum	25	50
Tanımiyorum	25	50
TOPLAM	50	100

Araştırma bölgesinde kiraz üreten tarım işletmelerinin %46'sı tarım ilacı alırken ruhsatlı olmasına dikkat ederken, %54'ü dikkat etmemektedir. İlaçlama ile hasat arasında beklenmesi gerek süreye üreticilerin %80'i uymaktadır. Üreticilerin %80'i zirai ilaç alırken son kullanım süresine dikkat etmektedir. 3 Aralık 2014 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan bitki koruma ürünlerinin önerilmesi, uygulanması ve kayıt işlemleri hakkında yönetmelik yayınlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı; bitki ve bitkisel ürünlere arız olan zararlı organizmaların teşhisini, kullanılacak bitki koruma ürünlerinin önerilmesini, bitkisel üretim yeri ve depolarda zirai mücadele teknik talimatları ve teknik tavsiyeler doğrultusunda uygulanması, yapılan uygulamaların kayıt altına alınarak bitki ve bitkisel ürünlere gıda güvenilirliği açısından izlenebilirliğin sağlanmasıdır. Bu yönetmelikten yola çıkarak üreticilerin zirai ilaçları reçeteli alıp almadığı ve üretici kayıt defteri tutup tutmadığı sorulmuştur. Üreticilerin %98'inin reçeteli ilaç almadığı ve hiçbirinin üretici kayıt defteri tutmadığı tespit edilmiştir. İhracat değeri olan Taşkent Kirazı için bu çok önemli bir sorundur

Çizelge 4.2.32. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Bitki Koruma Konusunda Davranış Şekillerinin Dağılımı (%)

SORULAR	EVET ORANI (%)	HAYIR ORANI (%)	TOPLAM (%)
Tarım ilacının ruhsatlı olmasına dikkat ediliyor mu	46	54	100
İlaçlama ile hasat arasında gereken bekleme süresine dikkat ediliyor mu	80	20	100
Bayiden ilaç alırken son kullanma tarihine dikkat ediliyor mu?	80	20	100
İlaç alırken reçeteli mi alıyorsunuz?	2	98	100
Üretici Kayıt Defteriniz Var mı	0	100	100
İlaçlama Yapmak için Uygun Alet Ekipmanınız Var mı	88	12	100

Araştırma bölgesinde üreticilerin kiraz üretimi ile ilgili düşüncelerinin 5'li likert ölçeğine göre dağılımı incelendiğinde; kirazın bölge için önemi ve kalitesi iyi düzeyde, tanınması, talep ve üreticinin ekonomik durumunun orta düzeyde, üretilen kiraz fiyatının diğer bölgelere göre düzeyinin kötü, pazarlama imkanları ile üreticilerin birlikte hareket etme düzeylerinin çok kötü olduğu görülmektedir (Çizelge 4.2.33.).

Çizelge 4.2.33. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Üretimi İle İlgili Düşüncelerinin Likert Ölçeğine Göre Dağılımı (%)

KRİTERLER	LİKERT ÖLÇEĞİ DÜZEYİ
Kirazın Bölgeniz için önemi	İyi
Kiraz Pazarlama İmkanları	Çok Kötü
Üretmiş olduğunuz kirazın diğer bölge kirazlarına göre fiyatı	Kötü
Ürünün Tanınma Alanı	Orta
Üreticilerin Birlikte Hareket Etmeleri	Çok Kötü
Köyünüzde Üretilen Kiraza olan talep	Orta
Müşteri memnuniyeti (Kalite açısından)	İyi
Kiraz üreticisinin ekonomik durumu	Orta

Araştırma bölgesinde üreticilerin satmış oldukları kirazın %51.72'si 1.boy olup ortalama 3,50 TL/Kg a satılmıştır, %40.96 'sı ikinci boy olup 1.95 TL/Kg a satılmıştır % 7.96 sı ise sofralık olup genellikle dölleyici çeşitlerin kirazıdır ve ortalama 1,08 TL/Kg a satılmıştır (Çizelge 4.2.30.).

Çizelge 4.2.34. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Pazarlama Durumu Dağılımı (%)

Pazar Sınıfı	MİKTAR (Kg)	ORANI (%)	SATIŞ FİYATI (TL/Kg)
Napolyon 1. Boy	26.255	51.72	3,50
Napolyon 2.Boy	20.790	40.96	1,95
Sofralık	3.715	7.32	1,08
Toplam/Ort	50.760	100.00	2,69

Araştırma bölgesinde kiraz üreten 50 işletme toplam 1320 kg kirazı aile içi tüketim için ayrılmakta, 2160 kg 'ı hane dışı aile üyelerine verdiği ve 1500 kg' ı da hediye olarak dağıttığı belirlenmiştir. Kişi başı tüketim 7 kg olup Türkiye ortalaması olan 6 Kg'ın biraz üzerindedir.

Çizelge 4.2.35. Araştırma Bölgesinde İncelenen Kiraz Üreten Tarım İşletmelerinin Kiraz Pazarlama Durumu Dağılımı (%)

Toplam Hane İçi Tüketim (Kg)	1.320
Toplam Hane Dışı Aile Üyelerine Verilen (Kg)	2.160
Toplam Hediye Olarak Verilen (Kg)	1.500
İşletme Başına Toplam Satış Miktarı (Kg)	1.015
İşletme Başına Toplam Tüketilen ve Verilen (Kg)	100
Kişi Başına Toplam Tüketilen Miktar (Kg/Yıl)	7
İşletme Başına Toplam Üretim Miktarı (Kg)	1.115

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

- Kiraz yetiştiriciliği konusunda çiftçilere eğitim verilmeli,
- Modern kapama kiraz bahçe tesisi kurulmalı ,
- Şoklama cihazları ile soğuk depolar kurulmalı,
- Üretici birliği aktif hale gelmeli, üreticilerin kiraz alıcılarına karşı birlikte hareket etmesi sağlanmalı,
- Türkiye'de kirazın piyasa son çıkış yeri olan Taşkent Kirazının tanıtımı iyi yapılarak büyük firmaların alım için bölgeye gelmesi sağlanmalı
- Üreticilerin kiraz toplarken kalibrelerine göre ayırımı yapılması sağlanarak yüksek fiyata satılması sağlanmalıdır.
- Üreticiler 3 Aralık 2014 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan bitki koruma ürünlerinin önerilmesi, uygulanması ve kayıt işlemleri hakkında yönetmelikte belirlenen hususlara göre reçeteli zirai ilaç almamakta ve üretici kayıt defteri tutmamaktadır. Bu durumda ihracat edilecek kalitede olan Taşkent Kirazı için pazarlamada büyük bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.KAYNAKLAR

FAOSTAT 2015, <http://faostat.fao.org>

GTHB 2015, <http://konya.tarim.gov.tr/taskent/Menu/2/Ilcemiz>

KAN. M. (2011), Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Coğrafi İşaretlerin Kullanımı Ve Etkisi Akşehir Kirazı Araştırması, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, ANKARA.

TÜİK 2015, <http://tuik.gov.tr>

KONYA İLİ TAŞKENT İLÇESİNDE KIRAZ ÜRETİMİNDE GÖRÜLEN SORUNLAR

M. Naim DEMİRTAŞ
Ziraat Yüksek Mühendisi

Taşkent ilçesinde, üreticilerimizin kiraz yetiştiriciliğinde yaptıkları uygulamaları yerinde görmek amacı ile ilçedeki birçok kiraz bahçesinde incelemeler yapılmıştır. Kiraz üretiminde yetiştiricilerin kaliteli ve verimli kiraz üretiminin gereklerini yerine getirmede hatalı ya da yetersiz uygulamalar yaptıkları belirlenmiştir.

İlçede kiraz üretimi ile ilgili olarak belirlenen sorunları üç ana başlık altında toplamak mümkündür.

- Bölgenin coğrafi yapısından kaynaklanan olumsuzluklar.
- Üreticilerin eksik ya da hatalı kültürel uygulamalarından kaynaklanan sorunlar.
- Üreticilerin fiyat ve satış üzerine etkili olmadıkları pazarlama sorunları.

1. BÖLGENİN COĞRAFİ YAPISINDAN KAYNAKLANAN OLUMSUZLUKLAR

Coğrafi yapının çok engebeli ve kayalık olması sebebi ile parseller küçük, toprak derinliği az ve arazi eğimi oldukça fazladır.

Arazinin az, parsellerin küçük olmasından dolayı üreticiler küçük bir alanda her çeşit meyve türünün üretimini yapmaya çalışmaktadırlar. Hobi olarak yapılabilecek karışık meyve dikimi, ticari amaç için meyve üretimine uygun değildir. Her meyve türünün sulama, gübreleme, budama, zirai mücadele, hasat gibi birçok kültürel uygulama istekleri ve dönemleri farklı olduğundan, karışık dikim ideal bir yetiştiricilik için uygun değildir. Farklı çeşitler bu uygulamalardan olumsuz etkilenmektedir. Ancak aynı meyve türünün farklı çeşitlerinin aynı bahçe içerisinde belli bir düzenle dikilmesi uygundur.

Şekil 1. Farklı meyve türleri ile karışık tesis edilmiş bahçe

Taşkent İlçesinde parseller arzu edilen büyüklükte olmadığından, mevcut arazilere olması gereğinden çok fazla fidan dikilerek daha fazla ürün alma gibi yanlış uygulamalar yapılmaktadır.

Bölgede genellikle Kuşkirazı (*Prunus avium*), seyrek olarak da Mahlep (İdris) (*Prunus mahaleb*) anacı kullanılmaktadır. Bu anaçlarla tesis edilecek bahçelerde 6x7 m, 6x6 m, 6x5 m sıra arası ve sıra üzeri dikim mesafesi uygulanması gerekirken, üreticilerin bu mesafelerin çok altında mesafelerde dikim mesafesi uyguladıkları belirlenmiştir.

Toprak derinliği az, meyve yetiştiriciliği için yeterli olmayan alanlarda, daha az derinliklerde ağacın ihtiyaç duyduğu su ve bitki besin elementlerinin alımına olanak sağlayan ve farklı toprak tiplerine uygun bodur anaçların kullanılması gerekmektedir.

Arazi eğiminin fazla olması basınçlı sulama yöntemlerinin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Başta damla sulama yöntemi olmak üzere basınçlı sulama yöntemleri eğimli arazilerde uygun sulama olanağı vermektedir.

Taşkent İlçesinin coğrafi yapısı kiraz yetiştiriciliği için olumlu özellikler de göstermektedir. Bölgenin rakım ve iklim özellikleri kiraz yetiştiriciliği için avantaj oluşturmaktadır. Bu avantajlar şu şekilde açıklanabilir.

Kiraz yetiştiriciliğinde 1000 m rakımın üzerindeki alanlarda yapılan üretimde meyve kalitesi artmaktadır. İlçe merkezinin rakımı 1600 m olmakla birlikte 1500 m'den 1900 m'ye kadar değişen arazi varlığı bulunmaktadır. Rakımın artması ile birlikte ağaçların fenolojik dönemleri geç olmakta, ilçede kirazlar daha geç hasat olgunluğuna gelmektedir. Ülkenin birçok bölgesinde kiraz hasatı bittiğinden, Taşkent ilçesinin kirazları son turfanda olarak hasat edilmekte ve üretici daha yüksek fiyattan satma imkânı bulabilmektedir.

Yüksek rakımlı olan ilçede kirazlar daha geç çiçek açtığından, diğer bölgelere göre avantaj teşkil etmekte ve ilkbahar geç donlarından daha az etkilenmektedirler.

2. ÜRETİCİLERİN EKSİK YA DA HATALI KÜLTÜREL UYGULAMALARINDAN KAYNAKLANAN SORUNLAR

Yapılan çalışmalarda, kiraz üreticilerinin fidan seçiminden hasata kadar birçok uygulamalarında, üreticilere göre değişmekle birlikte çeşitli hataların yapıldığı belirlenmiştir. Bu hatalar şu şekilde sıralanabilir:

- a. Fidan seçimi
- b. Anaç seçimi
- c. Dikim mesafesi
- d. Fidan dikimi
- e. Tozlayıcı kullanımı
- f. Hastalık ve zararlılarla mücadele
- g. Budama ve terbiye sistemleri
- h. Sulama
- i. Gübreleme

A. Fidan Seçimi

Üreticilerin bahçe tesis etmek için fidan temin etmede hatalı uygulamaları bulunmaktadır. Üreticilerin büyük bölümü dikim yaptıkları fidanların hangi anaca aşılı olduklarını ve hangi kiraz çeşidine ait fidanlar olduğunu bilmemektedir. Üreticiler, kiraz fidanı seçiminde dikkat edilmesi gereken özellikleri göz önüne almamaktadır. Taşkent ilçesinde hiçbir üretici sertifikalı fidan kullanmamaktadır.

Sertifikalı fidan kullanmanın birçok avantajı bulunmaktadır. Sertifikalı fidanlar hem çeşit hem de anaç bakımından ismine doğru fidanlardır. Ayrıca sertifikalı fidanlar hastalık ve zararlılardan arı olduklarından sağlıklı bir bahçe tesis etmek mümkün olmaktadır. Üreticiler sertifikalı fidan kullandıklarında devlet desteği alabilmektedirler.

Kiraz fidanlarının seçiminde, diğer meyve türlerine göre farklılık gösteren bazı özelliklerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

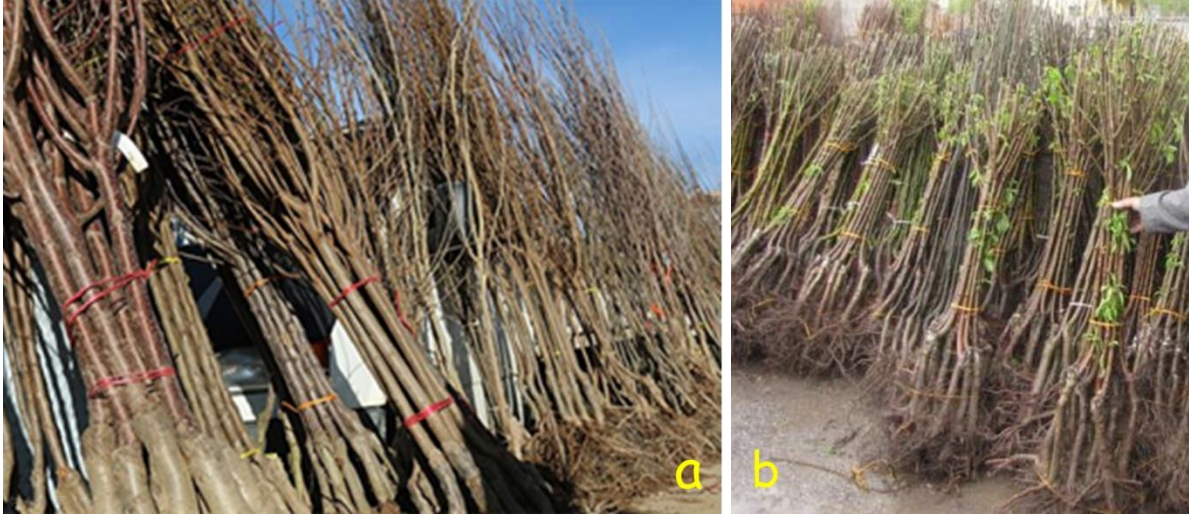
- Kiraz fidanlarının gözleri, diğer meyve türlerine göre daha çıkıntılı olduklarından, sökülme ve nakil esnasında zarar görme riskleri daha fazladır. Fidan gözlerindeki tomurcukların zedelenmesi ya da kopmuş olması durumunda, ekilen bu fidanlardan sürgün elde etmek oldukça zordur. Bu nedenle kiraz fidanı alırken, gözlerin sağlam olup olmadığına dikkat edilmelidir.

- Kiraz fidanların alt gözleri genellikle ölü gözlerdir. Üst kısımlarda bulunan canlı gözlerdir ve buralardan sürgün elde etmek daha kolaydır. Fazla boylanmış fidanlar dikildiğinde, dikimden sonra 80-90 cm'den fidanın tepe kesimi yapıldığında üst kısımda bulunan sağlam gözler kesilip atılmış olur. Geriye, üzerinde ölü gözler bulunan fidan kalır. Bu şekilde dikilen fidanlardan arzu edilen sayıda sürgün elde edilemez. Sürgün elde edilmeyen fidanlara uygun şekil vermek mümkün olmadığı gibi ileri yıllarda yeterli miktarda verim de alınamaz. Bu nedenle çok uzun boylu kiraz fidanları tercih edilmemelidir.

- Bahçe tesis edilecek fidanlar çok kalın olmamalı, bir yaşlı fidanlar kullanılmalıdır. İki ve daha yaşlı fidanlarla bahçe tesis edilmemelidir.

- Fidanların kökleri, soğuklara karşı hassastır. Bu nedenle, açıktan taşınan, dona maruz kalmış ve rüzgardan zarar görmüş fidanlarda, dikimden sonra kuruma oranı artar.

- İlkbahar döneminde bahçe tesisinde kullanılacak fidanlar uyanmamış, gözler sürmeye başlamamış olmalıdır. Uyanmış ve sürmeye başlamış fidanlarda tutma oranı oldukça düşüktür.

Şekil 2. 2-3 yaşlı ve çok kalın kiraz fidanları (a), gözleri sürmüş fidanlar (b)

B. Anaç Seçimi

Taşkent ilçesinde kiraz üreticilerimiz genellikle yüksek boylu ağaçlar oluşturan İdris (mahlep) ve Kuşkirazı anacı üzerine aşılannmış ağaçlar ile üretim yapmaktadırlar. Birim alandan yüksek verim elde etmek, kültürel uygulamalarda kolaylık sağlamanın yanında birçok avantaj sağlayan bodur anaç kullanımını gerektirmektedir. Ayrıca ilçede yetersiz arazi varlığı ve toprak derinliğinin az olması nedeni ile toprak ve iklim yapısına uygun, bodur anaç kullanımını zorunlu hale getirmektedir.

Çok az olmakla birlikte bazı üreticilerimiz, bodur anaçlarla bahçe tesis etmiş ancak hangi anacı kullandığını bilmediği görülmüştür. Hatta bazı üreticilerin diktiği kiraz çeşidinin ismini dahi bilmediği belirlenmiştir.

C. Dikim Mesafesi

Dar dikim mesafesinde ağaçlar, yanlara doğru bırakılan alanı 4-5 yıl içerisinde kapatmaktadır. Yanlara doğru gelişme imkanı bulamayan ağaçlar, uygun budama sistemi de uygulanmadığından yukarı doğru büyümekte, oldukça yüksek boylu ağaçlar oluşmaktadır.

Kullanılan anaçlara uygun dikim mesafelerine uyulmadığı durumlarda gereğinden yüksek boylu ağaçların oluşması verim düşüklüğü başta olmak üzere aşağıdaki olumsuzluklara neden olmaktadır:

a. Mahlep (İdris) ve Kuşkirazına aşılı kirazlarda dikim mesafesine uyulmadığı takdirde dar dikim nedeni ile ağaçlar aşırı şekilde boylanmakta, bu da başta hasat olmak üzere budama, hastalık ve zararlılarla mücadele gibi kültürel uygulamaların yapılmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Ayrıca, yüksek boylu olarak gelişen ağaçlarda kültürel uygulamalar fazla işgücü gerektirdiğinden zaman israfına ve maliyetin artmasına neden olmaktadır.

b. Sıra arası ve sıra üzeri mesafelere uyulmadan sık dikilen ağaçlarda bahçe içerisine yeterince güneş ışığı girmemesine ve bahçe içerisinde arzu edilen hava akımının oluşmamasına neden olur. Bu şekilde tesis edilen bahçelerde;

- Bahçe içerisi yeterince güneş ve hava almadığından başta mantari hastalıklar olmak üzere diğeri hastalık ve zararlılar artar.

- Güneş ışığı almayan meyveler doğal rengini alamaz, albenisi arzu edilen düzeyde olmadığından daha düşük fiyattan satılmak zorunda kalınır.

- Güneş görmeyen meyvelerde arzu edilen meyve tat ve aroması oluşmaz. Meyvelerin Pazar değeri düşer.

- Yetersiz güneşlenme ile ağaçlar ihtiyaç duyulan miktarda fotosentez yapamazlar. Bu durumda ağaçların gelişmesi, dal ve yaprak yapısı doğal halini alamaz. Yeterli fotosentez ürünü meydana getiremeyen ağaçlar kışa dayanıksız girer ve soğuklara dayanımı azalır. Yeterli besin üretemeyen ağaçlarda yeterli çiçek tomurcuğı oluşmaz ve bir sonraki yılın veriminin düşmesine neden olur.

Şekil 3. Uygun dikim mesafesi ve budama istemi uygulanmamış kiraz bahçesi

Şekil 4. Uygun aralıklarla tesis edilmiş kiraz bahçesi

D. Fidan Dikimi

İlçede kiraz bahçelerinde tespit edilen önemli uygulama hatalarından biri de fidan dikiminde aşı noktasının dikkate alınmamasıdır. Bahçelerin genelinde fidanların aşı noktasının toprak altında kaldığı görülmüştür. Fidan dikiminde aşı noktasının toprak yüzeyinden en az 5-10 cm yukarıda kalmasına dikkat edilmelidir.

Aşı noktası toprak altında kalan ağaçlarda, aşı noktasından hastalık ve zararlı girişi olmakta, ağaçlar kuruyabilmektedir. Derin dikim yapılan ağaçlarda, sulama ile toprağın ıslanması ile bu riskler artmaktadır.

Ayrıca, aşı noktası toprak içerisinde kalan ağaçlarda, kaleminden kök sürgünleri oluşmakta ve anaç özelliği ortadan kalkmaktadır. Bu durumda anaç kullanılmamış fidan dikilmiş gibi olur, anaç kullanmanın yararları ortadan kalkar.

Şekil 5. Uygun fidan dikimi ve aşı noktasının toprak üzerinde kalması

Şekil 6. Aşı noktası toprak altında kalmış kiraz ağacı (a), kalem kök kök sürgünü oluşumu (b)

E. Tozlayıcı (Dölleyici) Kullanımı

Birçok meyve türü gibi kiraz ağaçlarında da yeterli verim alabilmek için bahçe içerisinde yeterli sayıda tozlayıcı çeşitlerin bulunması gerekir. Taşkent ilçesinde incelenen kiraz bahçelerinde ya hiç tozlayıcı kullanılmadığı, ya sayıca oldukça yetersiz olduğu ya da bahçe içerisinde uygun şekilde dağılmadığı belirlenmiştir.

Bahçe tesisinde tozlayıcı çeşit kullanılmaması ya da yetersiz olması durumunda olgunlaşmadan dökülen meyve miktarı oldukça artar. Meyvelerin geneli döllemeden döküldüğünden elde edilen verim oldukça azalır. Bu nedenle bahçede en az 1/8 oranında dölleyici çeşit olmak zorundadır.

Bahçe içerisinde tozlayıcı çeşit bulunmaması durumunda açan çiçeklerin ancak %3-5'i meyveye dönüşürken, yeterli sayıda ve uygun tozlayıcı çeşit kullanıldığında çiçeklerin meyveye dönüşme oranı %70-80'lere kadar çıkabilmektedir. Ancak mevcut çiçeklerin meyveye dönüşüm oranının %40-50 civarında olması uygun verim almak için yeterli olmaktadır.

Tesis edilen bahçede;

- Çevrede başka kiraz bahçesi yoksa,
- Çiçeklenme döneminde arı faaliyeti yoksa,
- Çiçeklenme döneminde bölge yağmurlu geçiyorsa,
- Çiçeklenme döneminde sıcaklık, arı faaliyetine imkan verecek düzeyde değilse ve bölgede don ve sis gibi meteorolojik olaylar bu dönemde meydana geliyorsa,
- Bahçede sulama, gübreleme, ilaçlama, budama gibi bakım şartları yeterli değilse bahçe içerisinde tozlayıcı sayısı olması gerekenden daha fazla olmalıdır.

Tam çiçeklenme döneminde sulama, toprak işleme, ilaçlama, gübreleme, budama gibi kültürel uygulamalar yapılmamalıdır. Aksi takdirde çiçek dökümleri meydana gelmektedir.

Şekil 7. Döllenen kiraz meyveleri

F. Hastalık ve Zararlılarla Mücadele

Hastalık ve zararlılarla mücadele uygulamalarında üreticilerin yetersiz kaldıkları, hastalık ve zararlılar ile uygun mücadele dönemine dikkat etmedikleri, kullanılacak ilaç çeşidi ve ilaç dozu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir. Kiraz bahçelerinde görülen hastalık ve zararlılar için, konu uzmanlarına teşhis amacı ile müracaatta bulunulmadığı, teşhisi yapılmayan hastalık ve zararlılar için ilaç bayilerinin verdiği ilaçlar bilinçsiz bir şekilde kullanılmaktadır.

Ayrıca bazı kiraz üreticilerinin hastalık ya da zararlılarla mücadele konusunda teknik personelin tavsiye ve uyarılarını dikkate almadıkları ve bu tavsiyelere uymadıkları belirlenmiştir.

Şekil 8. Bahçeden uzaklaştırılması gereken kök kanseri hastalıklı kiraz ağacı

G. Budama ve Terbiye Sistemleri

Kiraz ağaçlarında dikimden itibaren dikim budaması dahil olmak üzere uygun budama yapılmadığı, kiraz ağaçlarına uygun terbiye sistemlerinin uygulanmadığı görülmüştür.

Taşkent ilçesinde üreticiler, kiraz budaması konusunda yeterli teknik bilgiye sahip olmadıkları için hem budama uygulamasını bilmemekte hem de budamanın gerekliliği konusunda bilgi sahibi olmadıkları tespit edilmiştir.

Taşkent ilçesinde birçok kiraz bahçesinde, uygun budamanın yapılmaması, terbiye sisteminin uygulanmaması ve dikim mesafesinin olması gerekenden çok az olması nedeni ile ağaçlar düzensiz büyümüş, bazı bahçelerde gökyüzü dahi görülemez duruma gelmiştir.

Şekil 9. Uygun şekil verilmemiş, düzensiz büyümüş, yeterli güneş alamayan kiraz ağaçları

Şekil 10. Uygun şekil verilmiş kiraz ağaçları

H. Sulama

İlçede damla sulama yöntemi yaygın olarak kullanılmaktadır. Ancak her sulamada verilecek su miktarı, sulama aralığı, damlatıcıların yerleştirilmesi ve damlatıcı tipinin seçimi konusunda yanlış uygulamalar bulunmaktadır.

Damlatıcılar ağaç taç izdüşümüne uygun şekilde değil, gövdeye çok yakın yerleştirildiği, sebze sulamasında kullanılan sık aralıklı damlatıcıların kullanıldığı görülmüştür. Halbuki damlatıcıların ağaç gövdesi ile son taç noktasının yaklaşık olarak ortasına gelecek şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü etkili kök dağılım alanı gövdede değil, taç izdüşümündedir. Taç izdüşümü sulaması ile hem kök yayılmasını teşvik eder, hem de kök boğazı mantari hastalıklardan korunmuş olur.

Şekil 11. Damlatıcıların düzenli yerleştirilmediği ve derin dikim yapılmış kiraz ağaçları

Çanak sulama yapılan ağaçlarda genellikle çift çanak yöntemi uygulanmamaktadır. Ağaçlara su vermek amacı ile açılan çanakların genellikle uygun şekilde olmadığı belirlenmiştir. Yetişkin ağaçlarda kök boğazı çevresi kesinlikle sulanmamalıdır. Sulama sonrası köklerin oksijensiz kalmaması önemlidir.

Şekil 12. Çanak sulamada çift çanak uygulaması

Taşkent ilçesi kiraz yetiştiriciliğinde sulama konusunda en önemli sorunun, ağaçlara ihtiyacından çok daha fazla, sulama suyunun verilmesidir. Kiraz sulamasında üreticilerin her sulamada 10-12 saat su verdikleri belirlenmiştir. Fazla su meyve ağaçlarında aşağıdaki olumsuzluklara neden olmaktadır:

- Ağaçlarda kök gelişimi yavaşlar,
- Bitki besin elementleri bitkilerin yararlanamayacağı derinliklere doğru yıkanır ve ağaçlarda kloroz meydana gelir.
- Ağaçlarda aşırı vegetatif gelişme olur, verim düşer.
- Kiraz meyvelerinde çatlama meydana gelir.

Kiraz ağaçlarının yetersiz sulanması durumunda ise:

- Bitkilerde su stresi meydana gelir, fotosentez azalır.
- Meyve dökümleri artar.
- Meyve kalitesi azalır.
- Bir sonraki yılın meyve verimi düşer.

İ. Gübreleme

İlçede üreticilerin genel olarak toprak analizi yaptırmadıkları, analiz sonuçlarına göre gübreleme yapmadıkları belirlenmiştir. Kiraz yetiştiricilerinin hangi dönemde, hangi gübreyi, ne kadar miktarda vereceği ile ilgili hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Gübre uygulamaları mutlaka tahlil sonuçlarına göre uygun miktar ve zamanlarda yapılmalıdır.

Taşkent ilçesinde kiraz bahçelerinde damla sulama yaygın olarak kullanılmakla birlikte, damla sulama ile gübreleme olan fertigasyon uygulaması yapılmamaktadır.

J. Meyve Dökümleri

Meyve yetiştiriciliğinde dökümler, aşağıdaki sebeplerden meydana gelmekte veya artmaktadır:

- Döllenme yetersizliği
- Beslenme yetersizliği
- Su stresi
- Rüzgarlar

3. PAZARLAMA SORUNLARI

Taşkent ilçesi kiraz üretiminde en önemli sorunlardan biri de pazarlama sorunlarıdır. İlçede kiraz hasadı döneminde üreticiden ürünü gerçek değerinden alabilecek kooperatif, birlik ya da sebze hali bulunmamakta olup, İlçede mevcut olan Meyve Üreticileri Birliği de amacına uygun faaliyet göstermemektedir.

İlçede kiraz alımını, hasat döneminde ilçeye gelen aracılar yapmakta, kiraz üreticileri ihracatçıya direkt olarak ulaşamamaktadır. Bu durumda kiraz alım fiyatını aracılar belirlemede, üreticilerin fiyat belirleme konusunda herhangi bir etkileri bulunmamaktadır.

Aracılar, gördükleri numuneye ya da bahçede kiraz kalitesini görerek yeterli olmayan bir fiyat belirlemektedirler. Ancak, üretici kirazı hasat ettikten sonra aracılar, daha önce verdikleri fiyattan da daha düşük bir fiyat teklif etmektedirler. Bu durumda başka türlü ürününü değerlendirme imkanı olmayan üreticiler, aracılardan verdikleri fiyattan ürününü satmak zorunda kalmaktadırlar.

İlçede soğuk hava deposu olmadığından üreticiler, hasat ettikleri kirazı bekletmeden aynı gün içerisinde aracılardan belirlediği fiyattan satmak zorunda kalmaktadırlar.

Ayrıca bazı kiraz üreticilerinin, ürününü sattıkları aracılardan parasını alamadıkları, aracılardan kirazı veresiye aldıkları, sonradan ortadan kayboldukları ifade edilmiştir. Sattığı ürünün bedelinin alınamaması önemli bir sorun olarak devam etmektedir.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Taşkent ilçesi kiraz yetiştiriciliğinde belirlenen sorunların çözümüne katkı yapacak bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Öncelikli olarak;

- İlçede Kiraz Üreticileri Birliği kurulmalıdır. Alımlar birlik tarafından yapılmalıdır. Bu suretle kiraz alımının tek seçeneği olan aracılar devreden çıkarılmış olunacaktır. Bu durumda kiraz fiyatlarının çok düşük olmasının önlenmesinin yanında, kiraz üreticisi sattığı kirazın bedelini alması garanti altına alınmış olacaktır.

- İlçede, kiraz alımı esnasında ön soğutma yapılabilecek bir sistem kurulmalıdır. Yine hasattan ürün teslimine kadar ürünlerin muhafazasına yönelik olarak soğuk hava deposu tesis edilmelidir.

- Bölgede kiraz kapama bahçelerinin sayısını artırılması sureti ile kiraz üretim miktarı alıcıları cezbedecek düzeye getirilmesi ürünün daha kolay pazarlanmasını sağlayacaktır.

- Üreticilere yönelik kiraz yetiştiriciliği konusunda eğitim programları düzenlenmelidir. Ancak, ülkemizin hemen her bölgesinde olduğu gibi bölgemizde de üreticilerin eğitim faaliyetlerine fazla ilgi göstermedikleri görülmektedir. Bu sebeple eğitim programları genel olarak amacına ulaşmamaktadır. Eğitim faaliyetlerinin çitçinin ilgi göstereceği şekle dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu amaçla eğitimler aşağıdaki uygulamaları içerecek şekilde planlanmalıdır.

1. Eğitim programları kayıt esasına göre yapılmalıdır. Programa katılacak isimler önceden belirlenmeli, katılımının sağlanması için tedbir alınmalıdır. Programlara gerçek kiraz yetiştiricileri alınmalıdır.

2. Eğitimler, kiraz yetiştiriciliği konusunda çalışmış uzmanlar tarafından verilmelidir. Her teknik personel aynı oranda faydalı olamamaktadır. Faydalı olabilecek uzmanlar tarafından eğitimin verilmesinin sağlanması için eğitim verecek uzmanlara ücret ödenmelidir.

3. Eğitime katılımın sağlanması ve amacına ulaşması için katılımcılara günlük yevmiye ödenmeli, öğle yemekleri karşılanmalıdır.

4. Eğitimler teorik ve pratik olarak düzenlenmelidir. Belli dönemlerde bahçelerde uygulamalı eğitimler programa alınmalıdır.

5. Katılımcılar içerisinde başarılı olanlara, kurs sonunda sertifika verilmelidir.

6. Tarımsal desteklemeler, sertifika alan çiftçilere daha yüksek oranda yapılmalı, bu suretle üreticilerin eğitime olan talepleri artırılmalıdır.

7. Demonstrasyon bahçeleri kurulmalıdır. Bölgenin toprak yapısına uygun bodur anaçlar üzerine aşılınmış fidanlarla örnek bahçeler tesis edilmelidir. Fidan dikiminden hasata kadar birkaç yıl aynı bahçede tüm kültürel uygulamalar tekniğine uygun yapılarak üreticilere gösterilmelidir. Bu demonstrasyonlar eğitim programlarının devamı olmalı, teorik eğitime katılmış üreticilerin demonstrasyonlara katılımı sağlanmalıdır.

KIRAZ YETİŞTİRİCİLİĞİ

Mehmet Hüsrev ÖZ
Ziraat Yüksek Mühendisi

1. Tanımı ve Ekonomik Önemi

Kiraz (*Prunus avium*), gülgiller (*Rosaceae*) familyasından olup anavatanı; Giresun, Kuzeybatı İran, Kafkasya, Hazar Gölü kıyısı, Kuzey Anadolu, Toroslar, Orta ve Güney Avrupa'dır. Kiraz yetiştiriciliğinin yapıldığı en eski yer Anadolu'dur.

Dünyada 1500 civarında kiraz çeşidi bulunmaktadır. Sanayide kullanılan birkaç çeşit dışında üretilen kirazın hemen hepsi taze olarak tüketilmektedir. Taze olarak çok beğenilerek yenildiği gibi pastacılıkta, şekerlemecilikte ve içki yapımında kullanılır. Reçel yapımında da kullanılmaktadır.

Kirazda A, C ve B vitaminleri ile potasyum, magnezyum, sodyum, kireç, çinko ve demir mineralleri bulunur. Kiraz, yüksek ölçüde lif içerir. Sulu ve şekerli bir meyvedir.

- Vücudun hastalıklara karşı direncini artırır.
- İdrar söktürücüdür. Zararlı maddelerin atılmasını sağlar.
- Kabızlığa iyi gelir. İshali keser.
- Böbreklerin etkili bir şekilde çalışmasına yardım eder. Böbreklerde kum ve taşların oluşumunu önler. Böbrek kumu ve taşı varsa döker.
- Kanı temizler ve sivilce gibi cilt sorunlarını önler. Kolesterolü ve kan şekerini düşürür.
- Damar sertliğine, romatizma, gut hastalığı ve dizanteriye iyi gelir. Sinirleri kuvvetlendirir.
- Ayrıca kirazın bir diğer özelliği de çok iyi bir ağrı kesici ve ateş düşürücü olmasıdır.
- Kirazın meyvesinin dışında çiçekleri, meyve sapları, ağaç kabukları ve yaprakları da kullanılır; sapları kurutulduktan sonra kaynatılıp çay yapılırsa idrar söktürür ve vücuttaki zararlı maddeleri temizler. Kiraz çiçeği kaynatılıp suyu içilirse nezle ve öksürüğe iyi gelir.
- Kiraz suyu derideki kırıksıklıkları gidermede etkilidir. Pembe kiraz ezilerek yıpranmış ciltlere maske yapılabilir.
- 20 adet kirazda 12 - 25 miligram arasında antosiyanin bulunmaktadır; bu da bir aspirinden on kat daha etkilidir.

Kiraz dünyada geniş bir yayılım göstermektedir. Dünya kiraz üretimi yaklaşık 2,3 milyon tondur (2013 yılı). En önemli üretici ülkeler ise Türkiye, ABD, İtalya, Özbekistan, İspanya ve Şili'dir (Tablo:1).

Yıllara ve iklim şartlarına göre değişmekle beraber dünya kiraz üretiminde ilk sıralarda yer alan Ülkemizde Manisa, İzmir, Afyon, Isparta, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Artvin, Konya, Çankırı ve Amasya yoğun kiraz üretimi yapılan yerlerdir.

Kiraz üretimimizin hemen hemen tamamı dünyanın en önemli kirazları arasına girmiş olan ve Avrupa'da 'Türk Kirazı' olarak bilinen 0900 Ziraat çeşidinden oluşmaktadır.

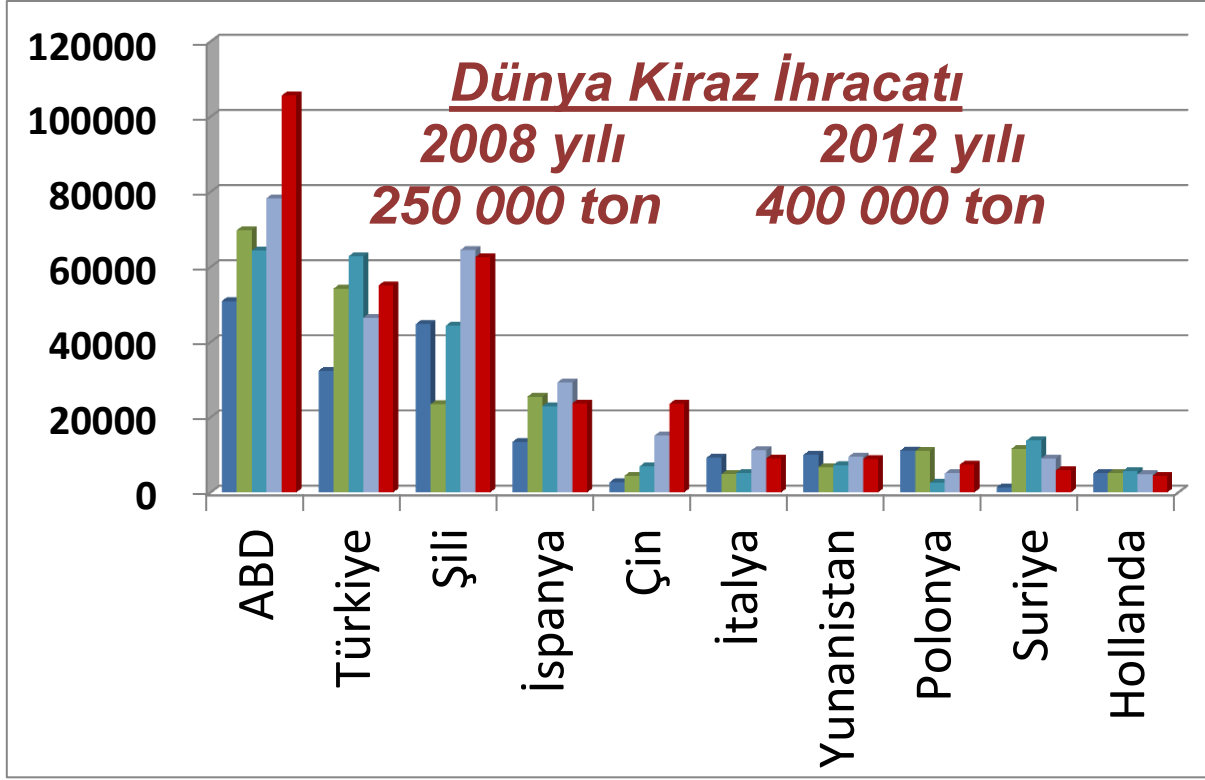
Türkiye'nin çok farklı fiziki koşulları nedeniyle, bölgeler arasında kirazın olgunlaşması bakımından 1,5 aya varan farklılıklar görülebilmektedir. Modern tarım yöntemlerinin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte kirazda verim ve kalite de artmaktadır.

Kiraz ağaçları üzerinde 3. yaşından itibaren tek tük meyve görülmeye başlar, 5-6 yaşında verime başlasa da ekonomik olarak 10-12 yaşında tam verime yatmakta ve 30-50 yıl ekonomik olarak verim vermektedir. Hastalık ve zararlılardan korunmuş, yerini sevmiş bazı numunelik kiraz ağaçlarının 100 yaşını geçtiği halde verim verdiği görülmektedir. Ülkemiz koşullarında verim ağaç başına ortalama 25-30 kg'dır.

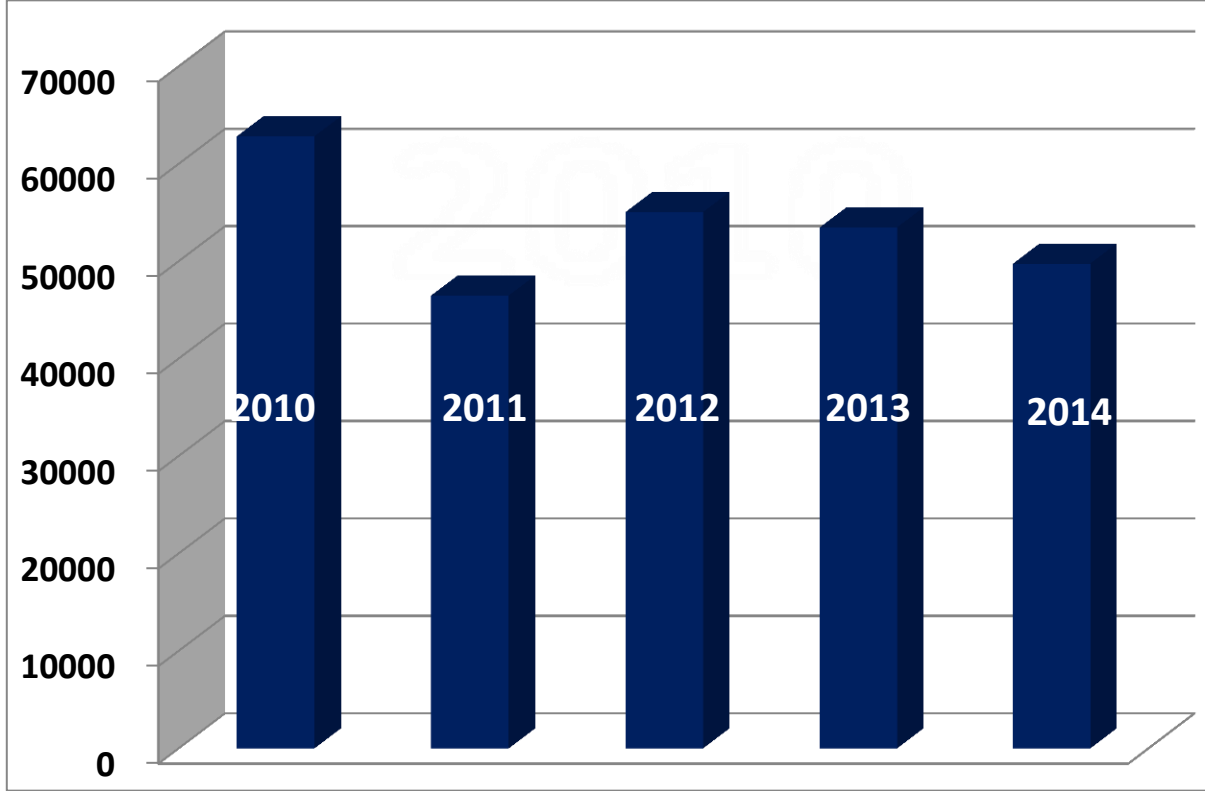
Üretimin (2014 yılı 445 556 ton) yaklaşık % 10'u ihraç edilmektedir. İhracatın az olmasının ana nedeni; kalite yetersizliği ve standart olmayan üretimdir (Şekil 1 ve 2).

Tablo 1. Dünya Kiraz Üretimi

	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>	<i>2013</i>	<i>%</i>
Türkiye	417694	417905	438550	480748	494325	21,5
ABD	401792	284148	303377	384647	301205	13,1
İtalya	116179	115476	112775	104766	131175	5,7
Özbekistan	67000	75000	56481	90000	100000	4,4
İspanya	97645	85192	101945	96900	97200	4,2
Şili	41095	60356	85793	90000	90703	4,0
Ukrayna	53000	73000	72800	72600	81200	3,5
Romanya	67874	70290	81842	70542	80477	3,5
Rusya Fed	76000	66700	76000	72000	78000	3,4
Yunanistan	61128	38200	44200	60300	58200	2,5
Suriye	56886	58084	62195	82341	62372	2,7
Polonya	50505	40134	37984	41063	47552	2,1
Fransa	52797	44911	48053	30486	39272	1,7
Çin	27000	28500	32000	35500	35700	1,6
Almanya	39463	30831	37035	23005	24462	1,1
Diğer Ülkeler	567632	583721	544168	523103	572612	25,0
Dünya toplamı	2193690	2072448	2135198	2258001	2294455	100,0

Şekil 1. Dünya Kiraz İhracatı

Şekil 2. Türkiye'nin Yıllara Göre Kiraz İhracatı

2. YETİŞTİRİCİLİĞİ

Kiraz yetiştiriciliğinde dikkate alınması gereken en önemli faktörler;

- Ekolojik istekler (Toprak, İklim, Yer ve Yöney)
- Anaç ve Çeşit
- Döllenme Biyolojisi
- Bahçe Tesisi ve Kültürel İşlemler (Sulama, Gübreleme, Budama ve Terbiye Sistemi, Toprak İşleme, Hastalık ve Zararlılarla Mücadele)
- Hasat ve Depolama'dır.

2.1. Ekolojik istekler

2.1.1. Toprak istekleri

Anaçlara göre değişmekle beraber, genellikle;

- Derin ve geçirgen,
- Havadar,
- Drenajı iyi,
- Organik maddece zengin,
- Tınlı veya kumlu-tınlı ,
- Verimli,
- pH 6-7 arasında
- Yaz aylarında düzenli olarak sulanabilen yerler en uygun topraklardır.

Uygun olmayan toprak şartlarının yol açacağı problemler şöyle özetlenebilir.

□ İyi drenaja sahip olmayan, ağır ve çok su tutan topraklar verimsiz gençlik kısırlığı dönemini uzatır, zamklanmaya sebep olarak ağaç ömrünü kısaltırlar.

□ Kuru, fakir topraklarda ağaç zayıf gelişir ve seyrek meyve dalları meydana gelir. Meyveler küçük kalır. Meyvenin kabuk ile çekirdek oranı artar. Bu durum ise ağacın kuraklık ve dondan etkilenme riskini arttırır.

□ Fazla kireç sürekli kloroz sebebidir. Devamlı surette demir, çinko, magnezyum, potasyum eksiklik semptomları görülür. Bunların giderilmesi ise daima masraf gerektirir.

□ Ağır-killi topraklar da kök boğulmalarına sebep olurlar. Başlangıçta sadece kloroz şeklinde görülen bu tepki giderek dal ve ağaç kurumalarına yol açar.

□ Taban suyunun yüksek olduğu yerlerde kökler yüzlek kalır ve ağacın gelişimi yavaş olur kök çürümelerine yol açan mantarlar aşırı çoğalarak, ağaçlarda önce kloroz ile birlikte zamklanma sonrada dal hatta ağaç kurumalarına yol açarlar.

□ Havalanamayan, sert ve geçirimsiz topraklar da, zamklanmaya ve giderek ağaç ölümlerine yol açarlar.

2.1.2. İklim, yer ve yöney istekleri

Kirazın çiçeklenme döneminde genellikle -3 °C olan yerler risklidir. Kirazlar, ilkbahar geç donlarından sık sık zarar görmektedir. Çiçek tomurcukları -2,4 °C'ye kadar dayanabildiği halde, açmış çiçekler -2 °C'de donarlar. Çiçekten sonra oluşan küçük meyveler ise -1,1 °C'de donar. Özellikle ilkbahar geç donlarının görüldüğü yerlerde don cebi oluşturacak yerler, dar vadi tabanları ile hâkim rüzgârı direkt gören yerlerde bahçe kurulmamalıdır.

Kirazlar genellikle aşırı düşük sıcaklıklara dayanamazlar. Bu nedenle kış döneminde – 25 °C risklidir.

Kiraz, 600-1300 saat soğuklama ihtiyacı (7,2 °C altında geçen sıcaklıklar toplamı) olduğundan, yayla bölgeler ya da kışları soğuk geçen bölgelerde yetişmektedir. Bu ihtiyacı karşılanmaz ise düzensiz çiçeklenme ve çiçek silkmeleri görülür.

Kirazların çiçeklenme ve meyve oluşumu esnasında havaların yağışlı gitmesi istenmez. Zira çiçeklenme zamanında yağın yağmur döllenmeyi güçleştirir. Meyve olgunlaşması esnasında yağabilecek yağmur meyvelerin çatlamasına neden olarak pazar değerini düşürür. Çiçeklenme zamanında sıcaklığın 12 °C'nin altında olduğu durumlarda arı ve böcekler çalışmaz bu da meyve tutumunu olumsuz etkiler. Bu nedenle çiçeklenme ve hasat döneminde yağışın olması istenmez.

Kirazlar yazları serin geçen yerleri severler. Sıcaklık 35 °C ' nin üzerinde olduğu zaman kirazlar olumsuz etkilenir. Aşırı yaz sıcakları ikiz meyveyi teşvik eder. Çünkü böyle meyvelerin pazar değeri yoktur.

Yaklaşık 1000 m. rakım yetiştiricilik için idealdir. Kuzey ve doğu meyilli alanlar daha uygundur.

2.2. Anaç ve çeşit

2.2.1. Anaç

Diğer ılıman ilkim meyve türlerinde olduğu gibi Kiraz yetiştiriciliğinde de

- Toprak tipine,
- Kullanılan çeşide,
- Dikim sıklığına,
- Erken ürün elde etme isteğine bağlı olarak anaç seçimi yapılmaktadır.

Anaçlar tohum ve klon anaçları olmak üzere ikiye ayrılır.

TOHUM ANAÇLARI

- Yabani(Kuş) Kiraz: Kumlu, killi, organik maddece zengin, hafif alkali topraklarda, Fazla kirece hassas
- İdris(Mahlep): Kireci yüksek, fakir toprak ve kurak şartlarda
- Vişne: Killi-çok killi ve nemce zengin topraklarda

KLON ANAÇLARI

- Mazzard F 12/1
- Gisel A 5, 6
- Mahalep SL 64
- Colt
- MaxMa 14
- Tabel (Edabriz)
- Weiroot 158

Anaçlarla ilgili detaylı bilgi daha sonraki bölümlerde verilecektir.

2.2.2. Çeşit

Meyve iriliği, çeşit seçiminde en önemli özelliktir. Parlak koyu renk, meyve eti sert ve tatlı çeşitler tüketiciler tarafından tercih edilmektedir.

Kiraz, çeşit sayısı bakımından zengin bir meyve türü olup yaklaşık 1500 çeşit bulunmaktadır. Ayrıca her yıl ticari piyasaya yeni çeşitler sunulmaktadır. Ülkemizde yaklaşık 50 kiraz çeşidinin yetiştiriciliği yapılmakla birlikte önemli bazı çeşitler şunlardır;

Cristobalino, Early Burlat, Turfanda, Vista, Metron Premier, Metron Bigarreau, Larian, Noir De Guben, Stella, Van, Bing, Lapins, Bigarreau Gaucher, Noble, 0900 Ziraat, Metron Late, Starks Gold, Sweet Heart, Sun Burst, Ferrovia, Gorgia, Hedelfinger, Kordia, Gılli, Summit, Rainier, Lambert, Noble, Regina, Techloven'dir.

Son yıllarda geliştirilen kendine verimli çeşitler ise; Stella, Celeste, Isabelle, Lapins, Sunburst, Sweethart ve New Star'dır.

Dünya üzerinde kiraz üretimiyle ön plana çıkan ülkelerde farklı kiraz çeşitlerinin yetiştiriciliği söz konusudur. Ülkemiz kiraz yetiştiriciliğinde ise 0900 Ziraat kiraz çeşidi üretimde birinci sıradadır.

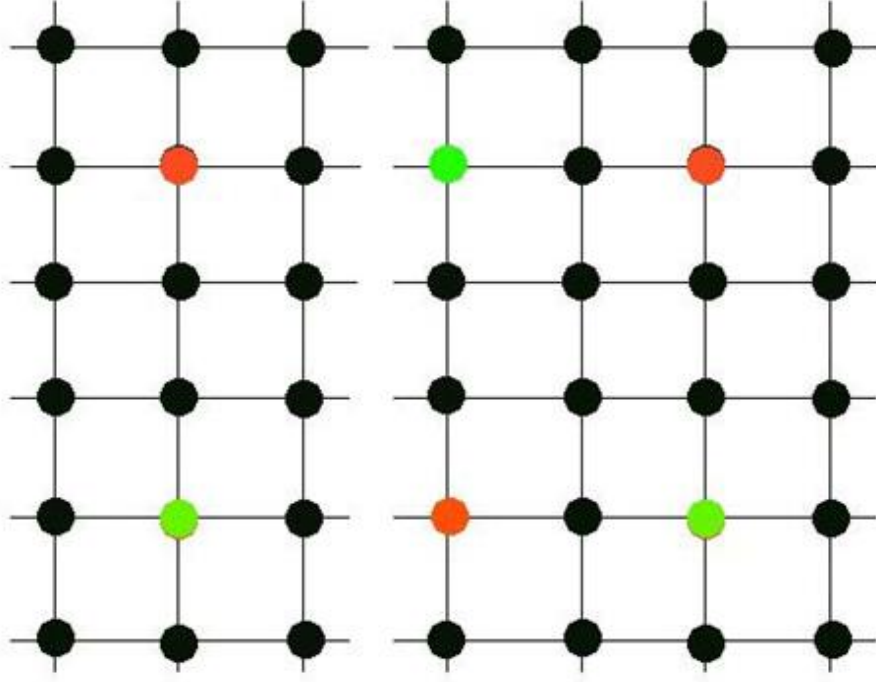
Çeşitlerle ilgili detaylı bilgi daha sonraki bölümlerde verilecektir.

2.3. Döllenme Biyolojisi

- Ülkemizdeki kiraz çeşitlerinin büyük bir kısmı kendine kısırdır. Dolayısıyla tek çeşitten kurulmuş kiraz bahçelerinden meyve alınamaz veya nadir olarak %1-2 alınabilir.
- Ekonomik bir kiraz yetiştiriciliği için, 100 çiçeğin en az 25-40'ı meyveye dönüşmelidir. Bunun içinde bahçe planlarında birbirlerini iyi dölleyebilen kirazlar göz önüne alınmalıdır.
- Kirazlarda, birbirilerini döllemeyen çeşitler bir grup meydana getirirler. Buna "uyuşmazlık grubu" denir. Döllenme olabilmesi için ele alınan çeşitlerin aynı uyuşmazlık grubundan olmaması ve ayrı grupta olması gerekir ve bu çeşitler aynı zamanda çiçeklenmeli, birbirlerini dölleyecek olan çeşitler arasında 2 sıradan fazla uzak mesafe olmamalı.
- Bahçede en az %12-15 dölleyici çeşit bulundurulmalıdır.
- Kirazlarda döllenme, hasat ve pazarlama kolaylıkları için; bahçede erkenden geçe doğru olacak şekilde en az 4-5 çeşit dikilmelidir.
- 0900 Ziraat için; Starks Gold, Merton Late, Lambert, Noble, Vista dölleyici olarak uygundur.
- Bahçede döllenmeyi yapacak yeteri sayıda arı olmalıdır. (2-3 dekara 1 kovan)

Dölleyici Çeşitlerde Aranılan Özellikler;

- Dölleyici çeşit standart bir çeşit olmalıdır.
- Çeşit özellikleri bilimsel çalışmalarla belirlenmiş, biyolojik özellikleri tozlayıcı olmaya uygun olmalıdır.
- Dölleyici çeşidin ekonomik değeri olmalıdır.
- Bölgeye göre sanayilik veya sofralık kalitesi olmalıdır.
- Bölge ekolojisine uygun olmalıdır.

Şekil 3. Dölleyici çeşitlerin bahçeye yerleştirilmesi

Yetiştiriciliği önerilen kiraz çeşitleri için uygun dölleyici çeşitler önem sırasına göre aşağıda belirtilmiştir. Bu belirlemede, isimleri tekrarlamamak için çeşitlere verilen numaralardan yararlanılmıştır.

- Edirne : 6, 8, 11,13, 16, 19, 20, 24
- Turfanda : 3, 7,11
- Early Burlat : 2, 7, 11
- Starking Hardy Giant : 6, 10, 11
- Durona Dicesena : 6, 11, 16
- Visto : 1, 4, 5, 10, 12, 13, 14, 18
- Merton Premier : 2, 3, 11, 13, 14, 15
- Merton Bigarreau : 1, 16, 17, 19, 20, 23
- Larian : 10, 13, 14
- Berryessa : 4, 6, 13, 14, 15
- Noir De Guben : 1, 2, 3, 4, 5, 7, 13, 14, 18, 22
- Stella : Kendine verimli
- Van : 1, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 23
- Bing : 6, 7, 10, 11, 13
- Bigarreau Napoleon : 6, 7, 10, 11, 13
- Bigarreau Gaucher : 1, 5, 8, 17, 18, 20, 23, 24
- Noble : 9, 16, 20, 23, 24
- Bella Di Pistoia : 6, 11, 16
- Karabodur : 1, 8, 13, 16, 24
- Merton Marvel : 1, 8, 17, 24
- Karagevrek : 6, 16
- 0900 Ziraat : 16, 23, 24
- Lambert : 8, 13, 16, 22, 14
- Merton Late : 1, 8, 16, 19, 20, 23

2.4. Bahçe Tesisi ve Kültürel İşlemler (Budama, Terbiye Sistemi, Sulama, Gübreleme, Hastalık ve Zararlılarla Mücadele)

2.4.1. Bahçe Tesisi

Bahçe kurulacak yerin toprağı, dikimden en az 1-2 ay önce derince sürülür ve bahçe tesviye edilir. Drenaj zorunluluğı olan yerlerde drenaj hendekleri açılır. Dikim yerleri işaretlenir.

Kiraz yetiştiriciliğindeki problemlerin büyük kısmı henüz bahçe kurulurken yapılan hatalara dayanmaktadır. Bu sebeple;

- Tesis öncesi toprak tahlili yaptırılmalıdır.
- Soğuklama ihtiyacını karşılayacak yerlere tesis edilmelidir.
- Don tabanı oluşturan yerlere kurulmamalıdır.
- Taban suyu yüksek yerlere kurulmamalıdır.
- Şiddetli rüzgârlara açık yerler olmamalıdır.
- Meyilli ve yamaç yerler tercih edilmelidir.
- Kışın -25 C'nin altına düşmeyen bölgeler seçilmelidir.
- Sertifikalı ve bir yaşlı fidan temin edilmeli,
- Aşu noktası kesinlikle toprak altında kalmamalı
- Dikimden sonra mutlaka can suyu verilmelidir.

Kiraz bahçeleri kapama bahçeler halinde kurulur. Bahçe tesisi kare, dikdörtgen, üçgen veya meyilli arazilerde kontur sisteminde yapılır. Dikim aralıkları kullanılan anaca, toprağın yapısına, çeşidin büyüme kuvvetine ve yetiştirme sistemine göre değışir.

Fidan dikimi;

Fidanlar sonbaharda yaprak dökümü ile, ilkbaharda ağaçlara su yürümesine kadar geçen devrede dikilirler. Dikimi yapılacak olan fidanların köklerindeki yaralı ve kırık kısımlar makas ile temizlenerek “ kök tuvaleti” yapılmış olur (Şekil 4).

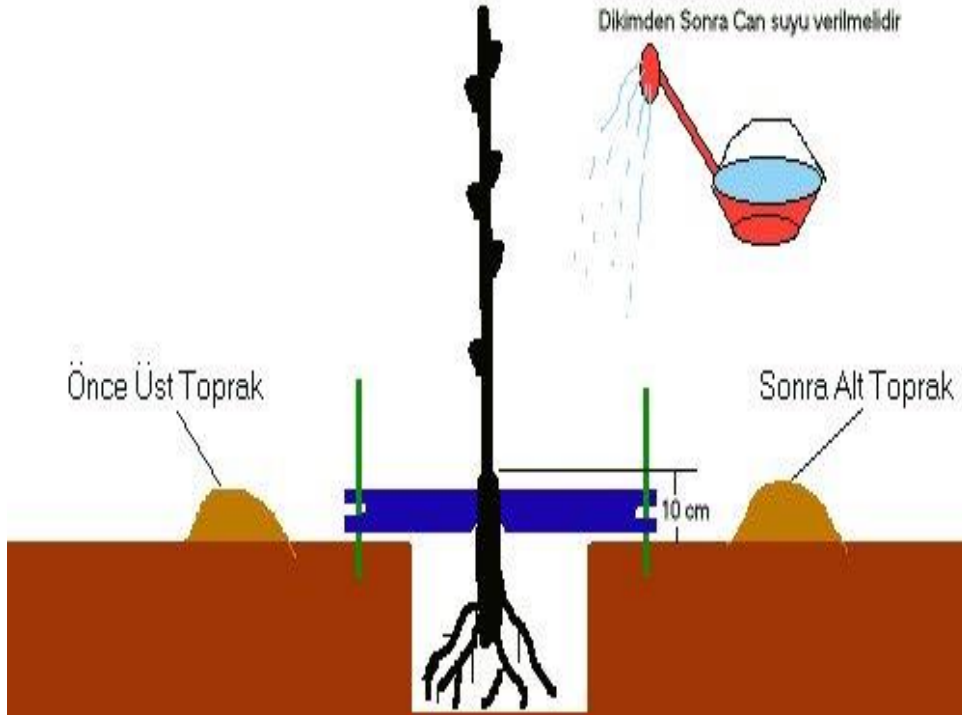
Şekil 4. Fidanlarda dikim öncesi kök budaması

Kiraz fidanlarının köklerine fungusit uygulaması yapıldıktan sonra dikim yapılmalıdır (100 lt suya 400 gr Captan + 100 gr Benlate veya 100 lt suya 400 gr Captan + 100 gr Derosal).

Fidan aşu noktası hakim rüzgarlara karşı olacak şekilde yerleştirilmelidir. Aşu noktası kesinlikle toprak altında kalmamalıdır. Fidan dikim tahtası kullanılarak dikilir, önce üst toprak daha sonra alt toprakla doldurulur ve sıkıştırılır (Şekil 5). Fidan dikiminden hemen sonra 20-25 litre can suyu verilir (Şekil 6).

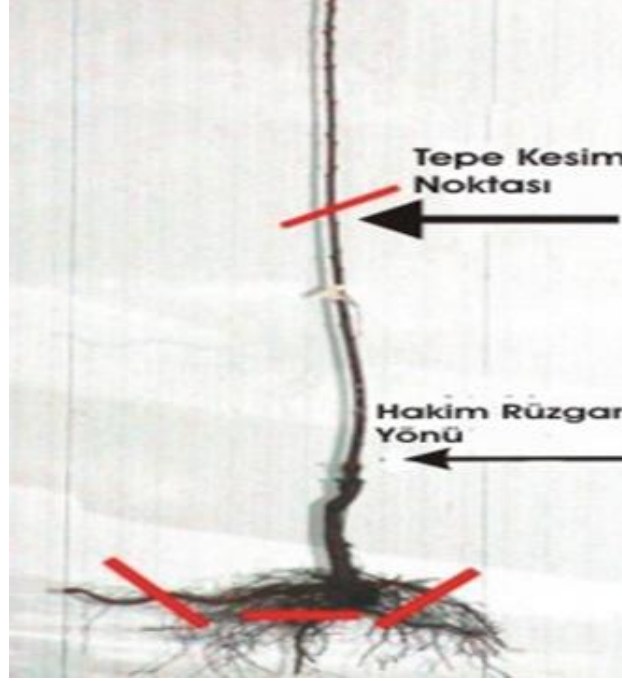

Şekil 5. Dikim tahtası ile fidan dikimi

Şekil 6. Fidan dikim aşamaları

İlkbaharda dikilen fidan aşu noktasından 75-80 cm yüksekte, lider olacak sürgüne ait gözün hemen üzerinden az eğimli bir şekilde budama makasıyla kesilir (Şekil 7).

Şekil 7. Fidanlarda dikim sonrası tepe kesimi

Tepe kesilen fidanlara %2'lik Bordo Bulamacı uygulanır. Bu uygulama hem kesim noktasını hem de fidan üzerinde bulunan gözleri belirli ölçüde hastalıklara karşı koruyabilmektedir.

2.4.2. Kültürel İşlemler

2.4.2.1. Sulama

- Kirazlarda sulama, fidan dikimindeki “Cansuyu” ile başlar.
- Ülkemiz de genellikle ben düşme dönemine kadar İlkbahar yağmurları ile su ihtiyacı karşılanmaktadır.
- Kiraz, çok suyu da kuraklığı da sevmez. Kurak giden yıllarda çiçeklenme esnasında toprağın yeterince nemli olması sağlanmalıdır.
- Ben döneminden hasada 4-5 gün kalıncaya kadar kirazlar susuz kalmamalıdır.
- Bu dönem aralığında toprak hafifçe nemli tutulabilirse, mükemmel irilik ve kalite sağlanır.
- Yetişkin ağaçlarda kök boğazı çevresi sulanmamalıdır.
- Sulama sonrası köklerin oksijensiz kalmaması önemlidir.
- Etkili kök dağılıma alanı gövdede değil, taç izdüşümündedir.
- Taç izdüşümü sulaması ile hem kök yayılmasını teşvik eder, hem de kök boğazı mantari hastalıklardan korunmuş olur.
- Kumlu topraklarda sulama aralıkları daha kısa tutulmalıdır.
- Mümkünse modern sulama sistemleri kullanılmalıdır.
- Fazla su kloroza neden olur.

2.4.2.2. Gübreleme

Gübreleme; genel olarak eksikliği duyulan maddelerin bitkilere verilmesidir.

Gübrelemede;

Kullanılacak gübre amaca uygun olmalıdır,

Bitkinin ihtiyacı kadar gübre verilmelidir,

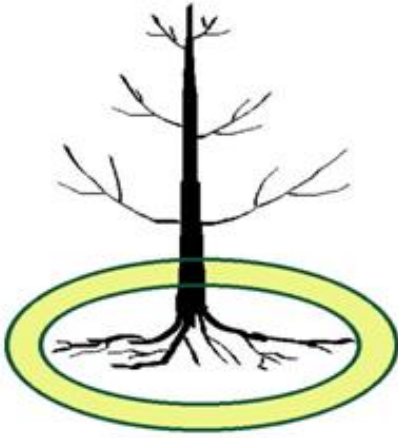
Gübre usulüne uygun verilmelidir,

Gübre uygun zamanda verilmelidir.

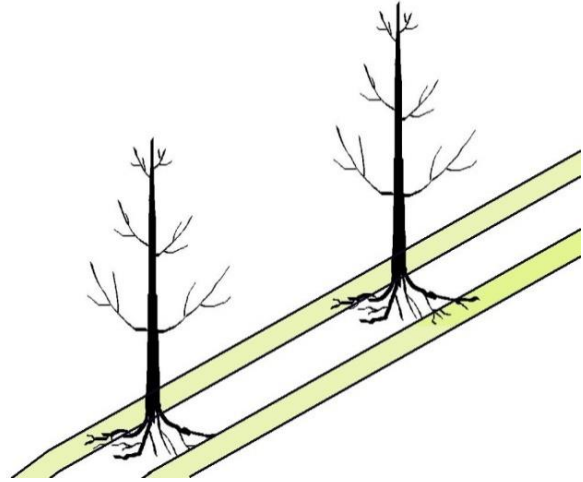
Gübreler topraktan uygulandığı gibi, ihtiyaca göre yapraktan da yapılır. Gübreleme öncesi mutlaka toprak tahlili ve yaprak analizi yapılmalıdır. Gübre uygulamaları mutlaka tahlil sonuçlarına göre uygun miktar ve zamanlarda yapılmalıdır. Genel olarak kiraz bahçelerine dekara 2-3 ton yanmış ahır gübresi atılmalıdır. Verimdeki bir ağaca ortalama değer olarak her yıl, 2-3 kg. Amonyum Sülfat, 1 kg. Triple Süper Fosfat, 1 kg. Potasyum verilmelidir.

Fosforlu ve potasyumlu gübreler Sonbahar veya erken İlkbahar da, azot uygulamaları ise erken İlkbaharda birinci dilimi, çiçek dökümünden sonra ikinci dilim ve hasattan sonra üçüncü dilim uygulanmalı,

Ağaçlarda gübreleme; İz düşümü gübrelemesi ve bant sistemi gübrelemesi şeklinde uygulanır (Şekil 8 ve 9).

Şekil 8. Taç izdüşümü gübreleme

Şekil 9. Bant usulü gübreleme

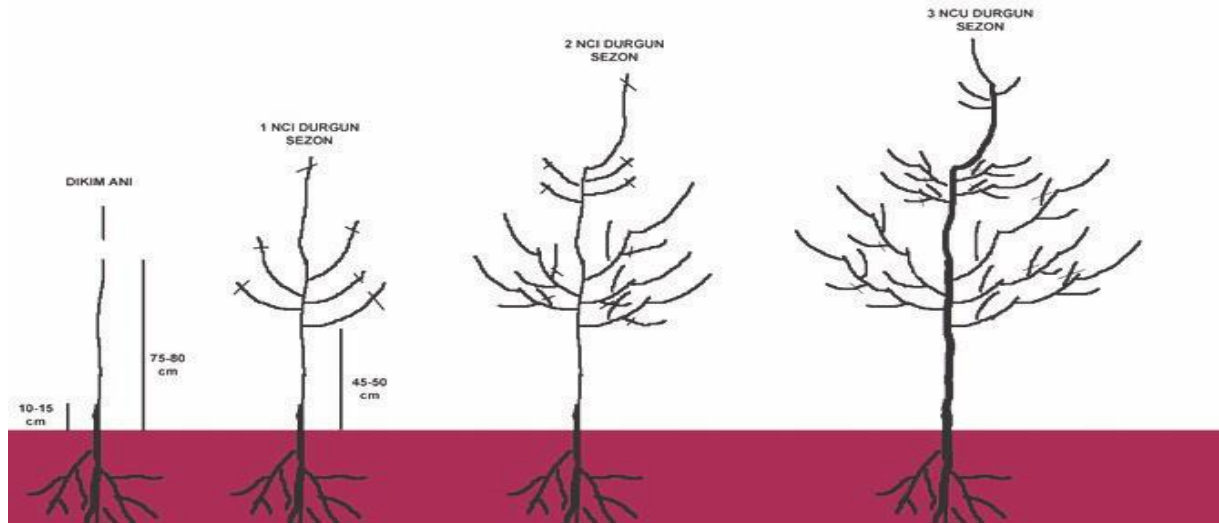
2.4.2.3. Budama ve terbiye sistemi

Budama ve terbiye erkencilik, verim ve kalite açısından önemlidir. Kiraz çeşitleri genellikle dikine büyüyen bir taç oluştururlar. Bu nedenle kirazlar için daha çok merkezi lider sistemi tercih edilmektedir.

Bu terbiye sisteminde ilk dikimden sonra kamçı halindeki fidanların topraktan 75–85 cm yükseklikten tepeleri kesilir. İlkbaharda gözler kabarmaya başladıktan sonra uçtaki 2 tomurcuk bırakılarak bunların altındaki 5-6 tomurcuk koparılır. Bu uygulama ile oluşacak sürgünlerin liderle rekabeti azaltılmış olur.

Gözler sürüp sürgünler 7-10cm uzunluğa geldikten sonra topraktan 45-50 cm yukarıda değişik yönlere bakan 4-5 dal seçilerek gövde ile 80-90 derece açı yapacak şekilde dal açıları genişletilir. Bu sayede dal üzerinde erken meyve oluşumu teşvik edilmiş olur. Uçta bırakılan iki tomurcuktan zayıf gelişen sürgün bırakılarak, diğeri çıkartılır. Bu şekilde ilk kat oluşturulur. Sonraki yıllarda aynı işlem tekrarlanarak toplam 4-5 kat ve 17-21 yan dal oluşana kadar bu işlemlere devam edilir (Şekil 10).

Şekil 10. Şekil budaması

Budama;

- İstenilen şekli vermek,
- Verim artışı sağlamak,
- Ağacın ömrünü uzamak,
- Gençlik kısırlık dönemini kısaltmak,
- Fizyolojik denge oluşturmak,
- Güneş ışınlarından daha iyi yararlanmak,
- Hastalıklı ve kuru dalları çıkartılması ile
- Kaliteli ürün alabilmek için yapılır.

Özellikle kışları sert geçen bölgelerde budama zamanının geciktirilmesi daha uygundur. Budama sırasında kullanılan alet ve ekipman bir ağaçtan diğerine geçerken mutlaka dezenfekte edilmelidir.

Budama ve terbiye sistemi ilgili detaylı bilgi daha sonraki bölümlerde verilecektir.

2.4.2.4. Toprak İşleme

- Yabancı ot mücadelesi,
- Toprağın havalandırılması,
- Gübrelerin toprağa karıştırılması,
- Mevcut nemin muhafaza edilmesi,

- Kış yağışlarının faydasını artırılması,
- Sulamadan sonra kaymak tabakasını kırılması,
- Bazı zararlılarla mücadeleye yardımcı olmak amacıyla yapılır.

Toprak işleme yaparken;

- 10-12 cm den derin işlenmemeli,
- Yüzlek sürüm yapılmalı,
- Toprak işleme aletinin pulluk tabanı oluşumuna etkisi dikkate alınmalıdır.

2.4.2.5. Hastalık ve Zararlılarla Mücadele

Kiraz hastalık ve zararlılarının etkili bir şekilde kontrolü yüksek verim ve kalite açısından gereklidir. Bakteriyel kanser, kiraz sineği, kök boğazı çürüklüğü, haziran böceği, kiraz sülüğü ve yaprak delen kiraz yetiştiriciliğinde yaygın olarak karşılaşılan bazı hastalık ve zararlılardır. Hastalık ve zararlılarla mücadele zamanında ve Uzmanların tavsiyesi doğrultusunda yapılmalıdır.

Hastalık ve Zararlılarla Mücadeleyle ilgili detaylı bilgi daha sonraki bölümlerde verilecektir.

2.5. Hasat Ve Depolama

2.5.1. Hasat

Kirazın hasadı oldukça zor ve zaman alıcıdır. Hasat olgunluğuna erişmiş, yani çeşide özgü renk, irilik ve aromaya sahip meyveler günün erken saatlerinde sapları ile toplanmalı ve hasat sırasında bir sonraki yılın meyve gözlerine zarar verilmemelidir. Erken hasat edildiklerinde meyvelerin çeşide özgü tat, aroma ve iriliğe ulaşmadığı; geç hasat edildiklerinde ise yumuşadıkları, saplarının kuruduğu ve yola dayanımlarının azaldığı görülür.

2.5.2. Depolama

Hasat edilen meyveler gölge ve serin bir yerde muhafaza edilmelidir. Kirazlar nakliye anında üzerleri nemli bir örtü malzemesi ile örtülmelidir.

Hasat edilen meyveler bekletilmeden ön soğutma işlemine tabi tutulmalıdır. Kiraz: 0 ile 2 °C'de %90 hava oransal neminde 1-2 hafta depolanabilir.

KİRAZDA ÖNEMLİ BİTKİ SAĞLIĞI PROBLEMLERİ VE MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Dr. Gül ÜLKE -Dr. Fatih ÖZDEMİR

Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-KONYA

KİRAZ HASTALIKLARI VE MÜCADELESİ

Kirazlarda yaygın olarak görülen önemli hastalıklar; bakteriyel kanser (*Pseudomonas syringae* pv. *syringae*), dal yanıklığı (*Pseudomonas morsprunorum*), monilya (*Monilia laxa*), kök uru hastalığı (*Agrobacterium tumefaciens*) olarak sıralanabilir.

BAKTERİYEL KANSER (*Pseudomonas syringae* pv. *syringae*)

Hastalık Etmeninin Biyolojisi ve Belirtisi:

Hastalığa bir bakteriyel etmen neden olup, bakteriler kanserlerin kenarlarındaki kabuk dokusunda kışı geçirir. İlkbaharda bakteri bu kanserlerde çoğalmaya başlar ve yağmurla çiçek ve genç yapraklara yayılır. Gözlerdeki çatlaklardan ve budama yerlerindeki yaralardan bitkiye girer.

Yapraklarda küçük, yağ yeşili, sarımtırak haleli, zamanla morumsu kahverengi renk alan lekeler oluşur. Bu lekeler zamanla kurur ve düşer. Yapraklar saçma ile delinmiş bir görünüm alır. Kanserli dalların uç kısımlarındaki yapraklar ilkbahar sonları ve yaz aylarında solgunlaşıp, ölebilir. Hastalıklı çiçekler solar, kahverengi renk alır ve dalda asılı kalır. Hastalıklı tomurcuklar kahverengileşerek kurur. İnce dallar ve sürgünlerde yanıklık, kabukta esmer, çökük lekeler görülür ve fazla sayıdaki lekeler dalın kurumasına yol açar. Ana dallar ve gövde üzerinde kanserler oluşur. İlkbaharda kanserler hızla ilerler. Kanserli dokuların yüzeyi ıslak ve yanık görünümlüdür. Bu bölgelerden zamk çıkışı gözlenir. Meyvelerde küçük, hafifçe çökük kahverengi lekeler oluşabilir.

Şekil 1. *P. syr.* pv. *syringae* ve *P. syr.* pv. *morsprunorum* 'un bitkide oluşturduğu hastalık belirtileri

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Fidan üretiminde sağlıklı çöğür ve gözler kullanılmalıdır. Ağır hasta ağaçlar sökülüp yakılmalıdır. Ağaçlar üzerindeki kurumuş veya belirti bulunan dallar ve gövde üzerinde bulunan kanserler sonbaharda ilaçlamadan önce kesilerek yakılmalıdır. Budamada kullanılan aletler her seferinde % 10'luk çamaşır suyuna daldırılarak dezenfekte edilmelidir.

Kimyasal Mücadele:

İlaçlamalar Bordo bulamacı ile sonbaharda yaprakların % 75'i döküldükten sonra 1. ilaçlama ve ilkbaharda gözler uyanmadan önce 2. ilaçlama olmak üzere yılda iki defa yapılır. Kiraz ağaçlarına uygulanacak Bordo bulamacının dozu diğer sert çekirdekli meyve ağaçlarına uygulanacak dozdan farklıdır. Bu nedenle doza dikkat edilerek ilaçlama yapılmalıdır.

DAL YANIKLIĞI (*Pseudomonas syringae* pv. *morsprunorum*)

Hastalık Etmeninin Biyolojisi ve Belirtisi:

Hastalık etmen bir bakteridir. Bakterilerin salgıladığı toksin bitkide zarara sebep olur. Konukçu hassasiyetine göre az ya da çok etkilenir. Belirtileri, ince dallarda ve sürgünlerde kabukta esmer çökük lekeler ile başlar. Fazla sayıda ve büyük olan lekeler dalın kurummasına yol açarlar. Lekelere tomurcuklarda da rastlanır. Dallarda lekeler kanser görünümü alırlar. 1-2 yıl geçince zank meydana gelir (Şekil 1). Yapraklarda sarımtırak lekeler oluşur. Lekeler daha sonra kuruyarak delinir ve saçma ile delinmiş gibi bir görünüm alır.

İlkbaharda bulaşık tomurcuklar açılınca bunlardan hastalıklı yapraklar meydana gelir. Bulaşık dallardan da yapraklara bulaşmalar olur. Bakteri sonbaharda hasta yapraklar üzerinde yağmurla gözlerden, çatlak ve yaralardan sürgün ve dallara geçer. Kışı kabuk üzerinde geçirir.

Mücadele Yöntemleri:

Bakteriyel kanser (*Pseudomonas syringae* pv. *syringae*) için önerilen yöntemler ile mücadelesi yapılır.

KİRAZ MONİLYASI (*Monilia laxa*, *Monilia fructigena*)

Hastalık Etmeninin Biyolojisi ve Belirtisi:

Hastalık etmeni fungus yani mantari mikroorganizmadır. Hastalığın bulaşma zamanı çiçekten hasat zamanına kadardır. Hastalık iklim şartlarına göre bazen kuvvetli bazen zayıf epidemi (yayılım, bulaşma) gösterir. Hastalık önce çiçeklerde görülür, kuruyan çiçek demetlerinin bir miktarı sürgünde kalır. Mantar daha sonra çiçek sapından dala geçerek bazen dallarda kanser yaraları oluşturur ve dalı kurutabilir. Çiçekler sapları üzerine kıvrılır ve dala yapışır. Bu yapışma demet etrafındaki zank salgısıyla oluşur. Meyvelerde genellikle olgunluğa yakinken enfeksiyon yapar. Meyveler önce yumuşak ve kurudur. Bir süre sonra

meyve buruşur ve tamamen kurur. Kışı bu mumyalaşmış olan meyvelerde ve enfekteli dallarda geçirir.

Şekil 2. Kiraz monilyasının meyve belirtileri

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Hastalığın görüldüğü bahçelerde ağaçlar üzerindeki tüm kuru dallar budanıp yok edilmeli, ağaçlarda mumyalaşmış ve yere düşmüş meyveler toplanarak imha edilmelidir.

Kimyasal mücadele:

İlk ilaçlama çiçeklenme başlangıcında (%5-10 çiçeklenmede) ve 2. ilaçlama tam çiçeklenmede (%90-100 çiçeklenmede) uygun bir fungusit ile yapılmalıdır. İlaçlama dönemi çiçeklerin açık olduğu zamanda yapılacağından, ilaçlamayı bal arılarının en az faaliyette oldukları vakitlerde yapılmasına dikkat edilmelidir.

KÖK URU HASTALIĞI (*Agrobacterium tumefaciens*)

Hastalık Etmeninin Biyolojisi ve Belirtisi:

Hastalığa bir bakteriyel etmen neden olup, bitkide oluşturduğu en bilinen belirtisi ur, gal ya da kanserli dokulardır. Yerleşim yeri ağaçların kök boğazı olmakla beraber kök ve toprak üstü aksamalarda da görüldüğünden zaman zaman "Taçgali" de denilmektedir. İlk belirtisi zamanla büyüyen küçük urdur. Fidanlıklarda ise, köklü asma çubuklarının kök boğazında ve köklerinde fındık ve ceviz büyüklüğünde tümörler görülür. Hastalığa şiddetli yakalanan fidanlar iyi gelişemezler. Genç ağaçlar enfeksiyondan çok etkilenir ve kısa sürede kururlar. Yaşlı ağaçlar ise az ve kalitesiz meyve verirler. Bitkiye köklerden, böceklerin,

nematodların ve mekanik işlemler sonucu açılan yaralardan kolayca girerek ur oluşturmaktadır.

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Fidanlık ve meyve bahçesi kurulurken ağır ve nemli topraklardan kaçınılmalı, eğer tesis kurulmuşsa drenaj kanalları açılmalıdır. Aşıda anaç-kalem uyumuna dikkat edilmeli yara yerinden bakteri girişini engellemek için aşı yerleri aşı macunu ile kapatılmalıdır. Hastalık etmeni yaralardan bitkiye kolaylıkla giriş yapabildiğinden toprak altı zararlıları ile mücadele edilmelidir. Fidanlık kurulurken önce fidanlık toprağının bu bakteri ile bulaşık olup olmadığını kontrol etmek gerekir. Bahçedeki kanserli ağaçlar sökülmesi çukur çevresine 40 cm derinlik ve 20 cm genişliğinde tecrit çukuru açılarak içerisi sönmemiş kireçle doldurulmalıdır. Kanserli fidanlar imha edilmelidir.

**Fidanlıklarda kök kanseri standardı (0) olduğundan, böyle fidanlıklardan fidan dağıtım yapılmamalıdır.

Kimyasal mücadele:

Hastalık etmeni bitkilere bulaştıktan sonra kimyasal mücadelesi hemen hemen hiç yoktur denilebilir. Ancak bakterinin bitkilere bulaşmasını önlemek açısından alınacak kültürel tedbirler çok önemlidir.

ARMİLLARİA KÖK ÇÜRÜKLÜĞÜ HASTALIĞI (*Armillaria mellea*)

Hastalık Etmeninin Biyolojisi ve Belirtisi:

Orman ve kirazında dâhil olduğu meyve ağaçlarında görülen kök çürüklüğüne *Armillaria mellea* isimli toprak kökenli bir mantar neden olur. Hastalık etmeni şapkalı bir mantar türüdür. Şapkalarını sonbaharın ilk yağmurlarından sonra oluşturur. Hastalık, orman ve meyve ağaçlarının köklerinde çürüklük yaparak ağaçların ölümüne neden olur. Hastalığa yakalanan ağaçlarda sürgün oluşumu azalır, yapraklar sararır ve dökülür. Sürgün ve dallar kurumaya ve ölmeye başlar, sonunda ağaçlar tamamen kurur. Bu belirtilerin oluşumu ve ağaçların ölümü 4 yıllık süreyi gerektirir ancak şiddetli hastalıklarda bu süre 1–2 yıldır. Hastalığa yakalanmış ağaçların kökleri incelendiğinde ikinci köklerden başlayarak kök boğazına kadar kabuk dokusu ile odun dokusu arasında beyaz bir tabakanın oluştuğu görülür. Hastalığın başlangıcında odun dokusu açık kahverengidir, daha sonra sarımtırak veya beyaz süngerimsi dokuya dönüşür.

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Kuruyan ağaçlar bahçeden sökülerek imha edilmeli ve yerlerinde kireç söndürülmelidir. Hatalık bahçenin belli kesimlerinde ise hastalığın sağlam ağaçlara bulaşmaması için hasta olan ağaçların etrafına 60 cm derinlik ve 30 cm genişlikte hendekler açılmalıdır. Çevre bahçelerde hastalığın bulunduğu durumlarda sel sularının getireceği hastalıklı parçaların girişini önlemek için bahçenin çevresine 60–70 cm derinlikte hendekler açılmalıdır. Ağaçlar sağlam ve sağlıklı yetiştirilmeli, bunun için tekniğin gerektirdiği önlemler alınmalıdır. Sağlam ve sağlıklı yetiştirilmeli, bunun için tekniğin gerektirdiği önlemler alınmalıdır. Orman alanlarının kesimiyle elde edilen boş araziye hemen meyve bahçesi kurulmamalı, toprak 2–3 yıl boş bırakılmalıdır. Sonbaharın ilk yağmurlarından sonra oluşan etmenin şapkaları ve oluştukları yerdeki kök parçaları imha edilmelidir. Ağaçlar derin dikilmemeli, aşırı sulanmamalı ve köklerin yaralanmamasına dikkat edilmelidir.

Kimyasal Mücadele:

İlaçlamalara hastalık görüldüğünde başlanır. Hastalık yeni başlamış ise, hasta kökleri kesilip hasta kısımlar kazandıktan sonra bu yerlere %5'lik Bordo bulamacı veya %2'lik Göztaşı ilaçlarından biri fırça ile sürülür, ilaç kurduktan sonra üzeri aşı macunu veya 750 gram Ardıç katranı + 250 gram Göztaşı karışımı ile kapatılmalıdır. Kökler tamamen hasta ise, ince köklere kadar sökülerek kendi çukurunda yakılır, yerine sönmemiş kireç dökülerek kapatılır.

KİRAZ ZARARLILARI VE MÜCADELESİ

Kirazlarda yaygın olarak görülen önemli zararlılar; Kiraz Sineği (*Rhagoletis cerasi*), Yaprakbükenler (*Archips rosanus*, *A. xylosteanus*), Yazıcı Böcekler (*Scolytus rugulosus*), Meyve Ağacı Dip Kurtları (*Capnodis* spp.), Kiraz Siyah Yaprak Biti (*Myzus cerasi*), Bakla Zinni (*Epicomentis (=Tropinota) hirta*), Kiraz Sülüğü (*Caliroa limacina*), Dut Kabuklu Biti (*Pseudaulacaspis pentagona*) olarak sıralanabilir.

KİRAZ SİNEĞİ (*Rhagoletis cerasi* L.)(Dip.:Tephritidae)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Larvalar meyvelerin etli kısmında beslenerek bir kısım meyvelerin zamanından önce olgunlaşarak dökümüne neden olurlar. Hasat edilen kurtlu meyvelerin kalitesi düşük

olduğundan pazar değeri de düşük olur. Zararı çoğunlukla orta ve bilhassa Haziran'da olgunlaşan geç çeşitlerde görülür. Kiraz mevsiminin aralıklı yağışlı ve sıcaklığın mevsim ortalaması veya üstünde olduğu yıllarda günlük sıcaklık ortalamaları çoğunlukla 16-18 C ve bu ortalamayı meydana getiren 20 C'nin üzerindeki sıcak günler sayısı fazla ise zarar oranı yüksek olur. Salgın yıllarında zarar oranı %80'e çıkabilir

Ergin sinek 4-5 mm boyundadır. Gözleri yeşilimsi mavi, bacaklar siyahtır. Şeffaf kanaatlarında dikine 3 uzun bir kısa olmak üzere 4 adet mavimsi-siyah bant vardır. Fildişi beyazı renkte ki yumurtaları ince uzun elips şeklindedir. Larvaları bacaksız ve krem beyazı renginde olup başlangıçta boyu 0.6 mm pupa olmaya yakın ise 6 mm'yi bulur. Gelişmiş olan pupası açık sarı renkte ve fiçı şeklinde olup boyu 4 mm'dir.

Şekil 3. Kiraz sineğinin larvası (sol) ve ergini (sağ)

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Sonbaharda toprak işlenmesi yapılmalı, hasatta kurtlu kirazlar toplanarak derine gömülmeli, turfandacılığa yönelmeli, dayanıklı çeşitler yetiştirilmeli, yabani kirazlar, kiraz bölgelerinde dikilmemeli veya sökülmeledir. Mekanik yöntemlerde kısa boylu kiraz ağaçlarının üzerinin ağla kaplama uygulaması yapılmaktadır.

Biyoteknik Mücadele:

Biyoteknik mücadele kiraz sineğinin düşük ve orta popülasyonlarında uygulanır. Ağaç başına 4 adet sarı yapışkan tuzak (Rebell)+Amonyak kapsülü asmak suretiyle kitlesel tuzaklama yöntemi yapılır. Sarı yapışkan tuzaklar, meyve sineklerinin sarı renge yönelimlerinden yola çıkılarak geliştirilmiştir. Kiraz sineğini izleme, erken uyarı ve kitle yakalama amacıyla kullanılmaktadır.

Kimyasal Mücadele:

Meyvelere ben düştüğü (tatlı su yürüdüğü) devre ilaçlamaya başlanmak için uygun bir dönemdir. Bu gözlem en erkenci çeşide göre yapılmalıdır. Bu uygun yöntem bahçelere sarı yapışkan vizüel tuzaklar (Rebell) asarak ilk ergin çıkışına göre ilaçlama yapmaktır. Haftalık tuzak kontrolleri ile ikinci veya üçüncü bir ilaçlamaya gerek olup olmadığı saptanmalıdır. Tuzaklarda ilk sinek görüldüğünde meyvelerde ben düşme döneminde ise ilaçlama yapılır.

YAPRAKBÜKENLER (*Archips rosanus*, *A. xylosteanus*)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Yaprak büken ergininin kanat açıklığı 18–22 mm olup, rengi açık zeytin ile kahverengi arasında değişmektedir. Yumurtalar önce cam veya su yeşili renkte olup daha sonra ağaç kabuğu rengini alır ve paket halinde bırakılır. Bir pakette ortalama 60 adet yumurta bulunur. Larvanın vücudu sarı-yeşil, koyu yeşil renkte başı ise kahverengi siyah renklidir. Larvalara dokunulduğu zaman salgıladıkları iplikçik ile ağağı doğru sarkarlar. Yumurtadan çıkan larvalar yeni sürgünlerin ucunu, gözleri ve çiçeklerin erkek ve dişi organlarını yiyerek zarar yaparlar. Yaprakları ipeksi ağlarla birbirine bağlayıp buket haline getirirler ve tek yaprağı orta damar boyunca puro gibi sararlar.

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Erken ilkbahar, sonbahar ve kış aylarında, gövde ve kalın dallardaki yumurta paketleri ezilerek yok edilmeli, parazitlenmiş (siyah) yumurtaların ezilmemesine dikkat edilmelidir.

Biyoteknik Mücadele:

Ağaç başına 5-6 adet yumurta paketi bulunan bahçelerde kelebek çıkışından 1 hafta sonra her ağaca 1 adet besi tuzağı asılarak kitlesel tuzaklama yapılmalıdır.

Kimyasal Mücadele:

Ağaç başına ortalama 5 adetten fazla yumurta paketi bulunan ve erken ilkbaharda çiçek ve yaprak buketlerinin %5'den fazlası larva ile bulaşıksa kimyasal mücadele yapılır. İlaçlama çiçek taç yapraklarının $\frac{3}{4}$ 'ü döküldüğünde yapılır.

YAZICI BÖCEKLER (*Scolytus rugulosus*)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Meyve yazıcı böceği erginleri, koyu esmer veya siyah renklidir. Zararlı, ağaç kabuklarının altında açmış oldukları galerilerde, çoğunlukla son dönem larva olarak kışı geçirir. Ağaçların odun ve kabuk kısımlarında türlere özgü galeriler açarlar. İlk galeriye bırakılan yumurtadan çıkan larvalar, bu ana galeriye dik açıda ikincil galerileri oluştururlar. Erginler ağaçların göz diplerinden girerek bu gözlerin kurumasına neden olur. Yazıcı böcek saldırısına uğramış bir dalın kabuğu kaldırıldığında, 2-3 cm boyunda kısa bir ana galeri ve içi odun tozu ile dolu 10-20 cm uzunluğunda birçok galerinin varlığı görülür. Bakımsız ve zayıf ağaçlara saldırdıkları gibi, bunların da yine daima zayıf dallarını tercih ederler. Beslenme düzeni bozulan dalcıklar kurur. Bazı durumlarda sağlıklı ağaçlara da saldırlar. Sonraki yıllarda meyve verimi düşer. Saldırdıkları ağaçları 2-3 yıl içinde kuruturlar.

Şekil 4. Yazıcı böceği ve ağaç dallarında açtığı galeriler

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Bu uygulamalar, en etkili mücadele yöntemidir. Daha çok zayıf ağaçları tercih eden bir zararlı olduğundan ağaçların budama, gübreleme, sulama ve toprak işleme ile kuvvetli tutulması gereklidir. Budama artıkları bahçeden en az 2 km uzaklaştırılmalıdır. Bu artıklar yakacak olarak kullanılacaksa bir yere yığılmalı, bu yığınlar çoğalmak üzere gelen böceklerin talaş çıkardıkları görüldüğünde dal yığınları ilaçlanmalıdır. Nisan, haziran ve eylül aylarında olmak üzere yılda üç kez ağaçlara taze veya solmuş dallar tuzak olarak asılmalı, parazit çıkışı olduktan sonra bu tuzak dallarda talaş çıkmaya başlar başlamaz, hepsi toplanıp yakılarak imha edilmelidir. Aynı şekilde, bulaşık dallar bahçeden uzaklaştırılmalı, özellikle fidanlıklarda yerde kuru dal bırakılmamalıdır.

Kimyasal Mücadele:

İlkbaharda nisan-mayıs aylarında yapılacak gözlemlerle kurumuş dallarda ergin çıkışları görülür görülmez birinci ilaçlama ve ilacın etki süresi dikkate alınarak ikinci ilaçlama yapılır.

İkinci döle karşı yine aynı şekilde temmuz, ağustos aylarında yapılacak gözlemler sonucu ergin çıkışları görülür görülmez birinci ve ilacın etki süresi dikkate alınarak ikinci ilaçlama yapılır.

MEYVE AĞACI DİP KURLARI (*Capnodis spp.*)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Erginleri siyah veya bronz renkte, tür özelliklerine göre gri veya beyaz noktalı zemin üzerinde siyah, çeşitli kabarık desenlidir. Kanatlarının üzeri çeşitli şekilde beyaz çukurcuklarla desenlidir. Erginlerine çoğunlukla gövde ve kök boğazında rastlanır. Yaklaşıldığında ağacın veya dalın eksenini etrafında dönerek saklanmaya çalışır, yakalanacağı anda bacaklarını vücut altına çekerek kendini toprağa atar ve ölü taklidi yapar, kuru yapraklar ve otlar arasında hareketsiz olarak gizlenir.

Erginler, konukçusu oldukları bitkilerin yapraklarını çok ender olarak ve az miktarda yer, fakat genç sürgünleri, aşı gözlerini, yaprak saplarını (özellikle özsuyu düzeni bozulmuş ağaçlarda) oburca yiyerek tahrip eder ve büyük zarar verir. Genç larva daima toprak yüzeyinden aşağıda, kök kabuğunun altında bulunur ve kambiyum tabakasını kemirir. Larva kök kabuğu altında galeriler açar, bitkinin beslenmesine engel olur, galerilerin içi pislik ve talaş ile doludur. Herhangi bir nedenle susuzluk çeken, bakımsız, strese girmiş meyve ağaçlarında ve kavaklara büyük ölçüde zarar verir. Ağaçlarda önce büyüme durur, sonra larva sayısının çoğalması ile gittikçe artan bir zayıflık ve sonunda ölüm görülür. Fidanlar çok çabuk, diğer ağaçlar ise 2-5 sene içinde kururlar.

Şekil 5. Meyve ağacı dip kurdunun ergini (sol) ve larvanın verdiği zarar (sağ)

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Ağaç altlarında erginlerin kolayca saklanabileceği yüksek boylu ot, çalı vs. bulundurulmamalıdır. Su ve gübrelemeye dikkat edilerek ağaçlar kuvvetli olmaları sağlanmalıdır. Kabuklu bit problemi yoksa ağaçların gövdesine kireç badanası yapmak, yumurta konmasını güçleştireceğinden faydalıdır. Kabuklu bit problemi varsa kireç badanası yapılmamalıdır. Sabahın erken saatlerinde ve akşamüzeri gövde ve kök boğazında kolayca toplanabilecek erginler yok edilmelidir. Ergin zararı nedeniyle, ağaç dibine dökülmüş olan sap dibi yenik yaprakların bulunduğu fidanlar, hızla sarsılarak yere düşürülen erginler öldürülmelidir.

Kimyasal Mücadele:

Kimyasal mücadeleye karar vermek için ağaçta zarar ve zararlının görülmüş olması gerekir. Bu nedenle; ağaçlarda mayısın ilk haftasından başlayarak ergin çıkışı gözlenmelidir. Ağaç altlarında sap dibinden yenmiş taze yaprakların bulunması, aşı gözlerinin veya taze sürgünlerin kemirilmiş olması, zararlının varlığını gösterir. Böyle ağaçlarda ergin görüldüğünde veya bu ağaçların kök boğazları açılarak incelendiğinde larvalara rastlanırsa mücadelesine karar verilir. Kimyasal mücadele haziran, temmuz ve ağustos aylarında, zararlının yumurtalarını kök boğazı civarında toprağa koyduğu dönemde, her 15 günde bir yapılmalıdır.

KIRAZ SİYAH YAPRAK BİTİ (*Myzus cerasi*)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Kiraz siyah yaprakbiti erginleri, genel olarak yuvarlak vücutlu, parlak siyah renkli ve koyu esmer parıltılıdır. Corniculusları iyi gelişmiştir. Bunlar silindir şeklinde olup, uç kısma doğru incelmıştır. Vücut uzunluğu 2 mm'dir. Yumurtaları siyah ve uzunca ovaldir. Kışı kiraz ve vişne ağaçlarının tomurcuklarının etrafında ve dallarda yumurta döneminde geçirir. İlkbaharda nimfler çıkar ve yaprakların alt yüzünde beslenirler. Burada çoğalarak birkaç döl verir. Mayıs-haziran aylarında, kanatlı erginler meydana gelir. Kanatlı erginler, ara konukçulara göç ederek orada yaşamını sürdürür. Sonbaharda tekrar esas konukçusu olan kiraz ve vişne ağaçlarına döner. Burada çiftleşirler. Çiftleşen dişiler, ağaçların tomurcuklarının etrafına ve dallara yumurta bırakır. Bu döllenmiş yumurtalar kışı geçirir. Bazı yerlerde, bazı bireyler, yaz mevsiminde ara konukçularına göç etmeyip, esas konukçusu olan kiraz ve vişne ağaçları üzerinde hayatını sürdürebilir.

Kiraz siyah yaprakbitinin erginleri ve nimfleri, yapraklarda ve sürgünlerde öz suyunu emerek zarar yaparlar. Ayrıca salgıladıkları tatlımsı maddeler nedeniyle, fumajine neden olurlar. Erginler ve nimfler, yaprakların alt yüzlerinde koloniler oluşturarak beslenirler. Bunun sonucu yapraklar kıvrılıp, buruşur ve sürgünler gelişemez.

Şekil 6. Kiraz siyah yaprak biti (sağ) ve yaprakta verdiği zarar (sol)

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Bu amaçla bahçe içerisindeki yabancı bitkiler imha edilmeli, toprak sürümüne özen gösterilmeli, meyve bahçeleri ve yakınında yaprakbitlerine hassas bitkiler yetiştirilmemelidir. Kış ve erken ilkbaharda ağaçlar kontrol edilmeli, yumurta görüldüğü takdirde yapılacak budama ile popülasyon düşürülmelidir.

Kimyasal Mücadele:

Mart ve Ekim aylarında sadece Kiraz siyah yaprakbitini hedef alan kaplama ilaçlamalardan kaçınılmalıdır. Yaprakbiti popülasyonu, ekonomik zarar eşiğinin üzerine çıkması halinde, bir ağaçta 7 adet bulaşık dal olduğunda ilaçlanmalıdır.

BAKLA ZINNI BÖCEĞİ

(Epicomentis (=Tropinota) hirta)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Bakla zınnı erginleri, yaklaşık 10mm boyda ve siyah mat renklidir. Vücudunun üzeri sık ve oldukça uzun sarı tüylerle kaplıdır. Kın kanatların üzerinde beyaz lekeler bulunur. Kışı larva ve ergin döneminde toprakta geçirir. İlkbaharda, meyve ağaçlarının ve diğer bitkilerin çiçek açtıkları zaman çıkan erginler, çiçeklerle beslenirler. Erginler, meyve ağaçları ve diğer bitkilerin çiçeklerinin dişi ve erkek organlarını, genç yaprakları, tomurcuk ve meyveleri yiyerek zarar verirler.

Şekil 7. Bakla zınnı böceği ve çiçeklerde verdiği zarar

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Ağaçların çiçekli olduğu dönemde yapılacak kimyasal mücadele, döllenmeyi sağlayan balarısı ve diğer böceklerle zararlı olduğu için, Bakla zınnı mücadelesinde kültürel önlemler çok önemlidir. Toprak işlemesi ile toprakta bulunan yumurta, larva ve erginlerin zarar görmesi ve böylece zararlı popülasyonunun düşmesi sağlanmalıdır. Bakla zınnı erginleri, günün güneşli saatlerinde çok hareketlidir. Bu nedenle, erginlerin az hareketli oldukları sabahın erken saatlerinde, ağaçların altına çarşaf serilmeli ve ağaçlar kuvvetlice silkelenerek, ergin böceklerin çarşafın üzerine düşmesi sağlanmalı ve düşen böcekler toplanarak öldürülmelidir.

Biyoteknolojik Mücadele:

Ağaçların altına mavi renkli leğenler yerleştirilir ve bu kaplar yarıya kadar su ile doldurulur. Ergin böcekler, mavi renge yönelerek, kapların içindeki suya düşer. Düşen böcekler, toplanarak imha edilir.

Kimyasal Mücadele:

Bu zararlı ile mücadelede, çok zorunlu olmadıkça kimyasal mücadele tavsiye edilmemektedir. Popülasyonun çok yüksek olduğu bahçelerde, bir miktar arı kaybı da göze alınarak, kimyasal mücadele yapılabilir. Mücadeleye karar verebilmek için, Bakla zınnı erginlerinin ve zararının görülmesi gerekir. Bu nedenle, ağaçların pembe tomurcuklarının görüldüğü zamandan itibaren, erginlerin çıkışı gözlenmelidir. Ergin böcekler topraktan çıkıp, çiçeklerle beslenmeye başladığı zaman bir ilaçlama yapılmalıdır.

KIRAZ SÜLÜĞÜ (*Caliroa limacina*)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Erginleri, 5 mm boyunda ve parlak siyah renkte olan bir arıcıktır. Larvalar 7-9 mm boyunda ve yeşilimsi siyah renktedir. Baş kısmı genişçe olup, arkaya doğru gittikçe daralır. Üzeri sümüksü kaygan bir madde ile örtüldüğünden görünüşü sülügü andırır. Bu nedenle Kiraz sülüğü adı verilmiştir. Bu zararlı, kışı toprağın 5-10 cm derinliğinde, kokon içinde larva ve çoğunlukla prepupa döneminde geçirir. İlkbaharda pupa olur. Kiraz sülüğü genellikle kiraz üreten tüm bölgelerde bulunur. Larvalar yaprağın üst epidermisini yiyerek zarar yapar ve onu ince bir tül haline getirirler. Bu zarar şekli çok karakteristiktir. Yaprtağın ince ve kalın damarları zarar görmez. Popülasyonun yüksek olduğu durumlarda, ağaçlar yapraklarını tamamen kaybedebilir. Bu durum ağacın zayıflamasına ve verimin düşmesine neden olur.

Şekil 8. Kiraz sülüğü ergini (sol) ve larvasının yaprakta verdiği zarar (sağ)

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Sonbaharda toprak işlenmesi yapılarak, kokon içinde bulunan larvaların bir kısmının ölmesi sağlanmalıdır

Kimyasal Mücadele:

Daha önceden bulaşık olduğu bilinen bahçeler, nisan sonunda kontrol edilerek, mayıs başında larvalar görülür görülmez ilaçlama yapılır. Birinci ve ikinci dölün larvalarına karşı ilacın etki süresi dikkate alınarak 2 ilaçlama yapılır. Ancak Kiraz sineği'ne karşı yapılan ilaçlamalar, bu zararlıyı da kontrol eder, ayrıca bir ilaçlama gerekmez.

DUT KABUKLUBİTİ (*Pseudaulacaspis pentagona*)

Tanımı, Yaşayışı ve Zarar Şekli:

Dişi kabuğu 2.0-2.5 mm çapında, dairemsi dış bükey ve kirli beyaz renklidir. Birinci ve ikinci larva gömlekleri dıştan belirgin olup çoğunlukla kabuğun bir kenarında bulunur. Kabuk altında bulunan dişi, armut biçiminde ve turuncu sarı renktedir. Kışı döllenmiş dişi durumunda geçirir. Kış sonunda sıcaklığın artışı ile birlikte gelişir, irileşir. İlk larva çıkışları bölgelere göre değişmekle beraber nisandan hazirana kadar görülür. İkinci döl, sıcak bölgelerde temmuzun ilk haftasında, diğer bölgelerde ise temmuz ortalarına doğru ve daha geç görülür. Zararlı, sıvama halde bulunduğu dalların, daha sonra da ağacın tümünün kurumasına yol açar.

Şekil 9. Dut kabuklubiti (sağ) ve dallarda verdiği zarar (sol)

Mücadele Yöntemleri:

Kültürel Önlemler ve Mekanik Mücadele:

Kışın ağaçlar üzerinde kolayca seçilen Dut kabuklubiti budama sırasında sert fırçalar kullanılarak iyice temizlenir. Ancak gözlerin zarar görmemesine dikkat etmelidir.

Özellikle küçük bahçelerde öncelikle başvurulacak bir yöntem olmalıdır.

Kimyasal Mücadele:

Zararlının bulunması mücadele yapılmasını gerektirir. Büyük bahçelerde yüksek yoğunlukta (sıvama) kış mücadelesine başvurulur. Yaz mücadelesi birinci veya ikinci döllere karşı uygulanır. Ancak ikinci dölde, bazı şeftali çeşitlerinin hasat dönemine gelmiş olması göz önünde bulundurulmalıdır. İlaçlamalara ilk larva çıkışında başlanır ve ilacın etki süresi dikkate alınarak ikinci ilaçlama yapılır. Dutlarda yaz ilaçlaması sadece ikinci dölle karşı yapılmalı, birinci dölle karşı ilaçlama yapılmamalıdır.

KAYNAKLAR

Kiraz Entegre Mücadele Teknik Talimatı, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı, Ankara, 2011.

Bodur ve Yarıbodur Kiraz Yetiştiriciliği, T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Eğitim Yayın Dairesi Başkanlığı, Deniz Bank Çiftçi Eğitim Serisi 84.

<http://www.tarimmarketi.com>

<http://aytekinbek.blogcu.com/kiraz-sinegi-zararlisi-ve-mucadelesi/2554126>

<http://www.gencziraat.com/Hastaliklar/onemli-Kiraz-Hastaliklari-Ve-Mucadelesi-6.html>

<http://www.agrobestgrup.com/ilac.php?dilkod=&ilacid=127&kat=izo-malathion-20-ec>

<http://www.atabirlik.com/ceviz-badem-hastalik-ve-zararlilari/dut-kabuklu-biti.html>

http://denizli.tarim.gov.tr/Belgeler/Download/Lifletler/BK_Toprak%20Alt%C4%B1%20Zarar%C4%B1lar%C4%B1.pdf

<http://www.ziraattelevizyonu.com/seftali-nektarin-hastalik-ve-zararlilari/>

<https://tarimsaati.wordpress.com/category/kiraz/>

<http://elazig.tarim.gov.tr/Haber/104/Kiraz-Ve-Visnede-Gorulen-Monilya-cicek-Hastaligina-Dikkat>

<http://www.fatih.tarim.net/kiraz.html>

<http://www.aksehirtarim.gov.tr/Haber/Kislik.htm>

COĞRAFI İŞARETLERİN TARIMDA KULLANIMI, KIRSAL KALKINMADAKİ ROLÜ VE TAŞKENT KİRAZI İÇİN UYGULANABİLİRLİĞİ

Dr. Mustafa KAN

Bahri Dağdaş Uluslararası Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü-KONYA

1. GİRİŞ

Coğrafi işaretler, belirli bir alandan kaynaklanan bir ürünü tanımlayan ya da kalitesi, ünü veya diğer karakteristik özellikleri bakımından coğrafi kaynağına atfedilen, bir bölgeyi temsil eden sınaî mülkiyet hakkıdır (Ilıcalı 2005). Coğrafi işaretleri önemli kılan unsurlardan biri, içinde barındırdığı anlam ve onun bir kırsal kalkınma aracı olarak küreselleşmeye karşı yerel hareketlerin teşvikini sağlayan bir olgu olarak görülmesidir. Bu nedenle coğrafi işaretlerin, yerel ve dolayısıyla kırsal kalkınmada sağladığı avantajlar “Koruma Aracı, Pazarlama Aracı, Kırsal Kalkınma Aracı, Ekonomik Denge Oluşturma Aracı, Bilgi Aracı” şeklinde olmak üzere 5 ana başlık altında toplanabilir (Pacciani vd. 2001, Rangnekar 2004, Réquillart 2007, Treager vd. 2007, Kan ve Gülçubuk 2008).

Coğrafi işaretlerin kapsamı Türkiye açısından değerlendirildiğinde kırsal alanın bu kadar yoğun olduğu, kültürel ve yerel zenginlerin azımsanmayacak ölçüde geniş olduğu bir ülkede, bu olgunun göz ardı edilmeyeceği aşikardır. Kalkınma Bakanlığı, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belirlenirken yerel potansiyellerin pazarlanma açısından geliştirilmesi, “Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkânlarının Artırılması” başlığı altında değerlendirilmiştir. Buna göre ; “Tarım ve tarım dışı sektörlerde, gelişen pazar koşullarına ve eğilimlerine uygun yöresel ürünlerin pazar araştırmaları da yapılmak suretiyle tespit edilmesi, üretilmesi, tanıtımı ve pazarlanmasına özel önem verilecektir. Söz konusu ürünlerden gerekli koşulları sağlayanların coğrafi işaretler kapsamında kayıt altına alınması konusunda çalışmalar yapılacak, bu yöndeki girişimler desteklenecektir. Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik desteklerde, sözleşmeli üretim modeli gibi tarım-sanayi ilişkilerini güçlendirici ve sektörler arası bilgi ve teknoloji transferini etkinleştirici, yenilikçi girişimler teşvik edilecektir. Kendi ürünlerini değerlendirmeye yönelik olarak tarımsal amaçlı kooperatif ve üretici örgütlenmeleri tarafından gerçekleştirilecek üretim ve pazarlama projelerine, yerel ürünlerin coğrafi işaretler kapsamında tesciline ve değerlendirilmesine öncelik verilecektir. Destekler, Tarım Stratejisinde belirtilen “kırsal kalkınma destekleri” ile uyumlu bir şekilde sağlanacaktır” (<http://sgb.tarim.gov.tr/mevzuat/YPK/20060204-9-2.pdf>. 2008)

Kalkınma Bakanlığı'nın Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi belirlenirken, coğrafi işaretler sadece iki yönden dikkate alınmıştır. Birincisi, coğrafi işaretlerin bir kırsal kalkınma aracı olarak ekonomik yönü, ikincisi ise bunun sağlanabilmesi için örgütlenme yönüdür. Dünyada coğrafi işaretlerin kırsal kalkınma açısından değerlendirmesi ile ilgili ampirik bulgular yetersizdir. Coğrafi işaretlerin ekonomik yönü yanında sayısallaştırılamayan olumlu ve olumsuz yönlerini değerlendirecek çevre, kültür, sosyal yapı, geleneksellik gibi unsurlar bir arada göz önüne alınmalıdır. Coğrafi işaretlerin kırsal alana katkısı genellikle ürünün üretim ve pazarlanması sırasında oluşan fayda masraf unsurlarının ölçülmesine dayanmaktadır. Çalışmalarda coğrafi işaretlerin kırsal kalkınma açısından ampirik olarak değerlendirilmesinde, üretim-fiyat ilişkisi, bölgede işgücü potansiyeli oluşturması, örgütlenme üzerindeki etkisi, maliyet unsurlarındaki değişim, yeni iş alanlarının açılması ve ekonomik kalkınma ölçülebilecek matematiksel niteliklerdir.

Kiraz, Türkiye'nin birçok yöresinde yetiştirilmekle beraber; üretim miktarının yoğunlaştığı başlıca iller Manisa, İzmir, Afyonkarahisar, Isparta, Bursa, Kocaeli, Sakarya, Konya, Artvin, Zonguldak, Kastamonu ve Amasya'dır. Konya ilinde kiraz yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı ilçeler Akşehir, Ereğli ve Hadim'dir. Konya ilinde Akşehir Kirazı coğrafi işaret tesciline sahip Türkiye'deki iki kirazdan biridir. Hadim-Taşkent bölgesi ise bulunduğu alanın yüksek rakımı, bölgede kirazın geç olarak piyasaya sürülmesine imkan verdiği için iyi bir pazar avantajına sahiptir. Ayrıca bölgenin iklim ve toprak yapısının bölgede önemli potansiyele sahip 0900 Ziraat çeşidi için farklılık oluşturabileceği ve bölgenin kendine özgü coğrafi işaret almış bir kiraza sahip olma ihtimali bulunmaktadır. Bu nedenle bölgede kiraza dayalı yerel ekonomik kalkınma stratejisi oluşturmada coğrafi işaretler önemli bir araç olabilir. Bu çalışma ile Hadim-Taşkent kirazı altında 0900 Ziraat çeşidi kirazın coğrafi işaret potansiyeli ve bunun nasıl kullanılabileceği araştırılmıştır.

2. TÜRKİYE'DE COĞRAFİ İŞARETLER

Türkiye'de coğrafi işaretler 1995 yılında yürürlüğe giren 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında KHK ve 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Uygulama Şekli Gösterir Yönetmelik kapsamında özel olarak korunmaktadır. 555 sayılı KHK'ye 4128 sayılı Kanunla ceza hükümleri eklenmiştir.

555 sayılı KHK'ye göre coğrafi işaret, “belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işaretlerdir”. Bu Kanun Hükmünde Kararname anlamında coğrafi işaretler, menşee

adı ve mahreç işareti olarak ikiye ayrılmıştır. Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı, aşağıdaki şartların birlikte karşılanması durumunda "menşei adını" belirtir:

1. Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan, bölge veya çok özel durumlarda ülkeden kaynaklanan bir ürün olması;

2. Tüm veya esas nitelik veya özellikleri bu yöre, alan veya bölgeye özgü doğa ve beşeri unsurlardan kaynaklanan bir ürün olması;

3. Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümüyle bu yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

Üçüncü fıkrada belirtilen koşulları karşılayan ve belirli bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürünü belirtmek için geleneksel olarak kullanılan güncel dilde yerleşmiş coğrafi veya coğrafi olmayan adlar da menşe adları olarak kullanılabilir. Bu tür ürünlere örnek olarak Eskişehir Lületaşı, Çelikhan Tütünü, Ege Pamuğu verilebilir. Ürünler ait oldukları coğrafi bölgenin dışında üretilemezler. Çünkü ürün, niteliklerini ancak ait olduğu yöre içinde üretildiği takdirde kazanabilir.

Bir ürünün menşei olan yöre, alan veya bölge adı, aşağıdaki şartların karşılanması durumunda "mahreç işareti" göstergesini belirtir:

1. Coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, alan veya bölgeden kaynaklanan bir ürün olması;

2. Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla bu yöre, alan veya bölge ile özdeşleşmiş bir ürün olması;

3. Üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş yöre, alan veya bölge sınırları içinde yapılan bir ürün olması.

Türkiye’de coğrafi işaretlerin tescili ile ilgili sorumlu mercii Türk Patent Enstitüsü’dür. Yurt içinden veya yurt dışından yapılacak tüm başvurular Türk Patent Enstitüsüne veya onun yetkili kıldığı makama yapılır. Coğrafi işaret tescili ile (<http://www.turkpatent.gov.tr/.../Cografiisaretler.pdf> 2011);

1. Coğrafi işaret tescili yapılan ürünlerin kalitesinin korunması ve belli bir standartta üretiminin sağlanması,

2. Coğrafi işaret konusu yörede üretim yapanların tescilin sağladığı korumadan öncelikli olarak yararlanmaları mümkündür,

3. Coğrafi işaretle tek bir üretici değil belli şartlar altında üretim yapan herkesi korumaktadır. Çünkü coğrafi işaret alansal, yöresel, bölgesel, ülkesel genelliğe, bir anlamda anonimliğe sahip olup, sağladığı hak belli bir kişiye veya bazı kişilere bağlanamaz.

4. Başka bölgelerde üretilen ürünlerle karışmalarının önlenmesi,

5. Ürünlerin yurt içi ve yurt dışında kolayca tanıtılması sağlanabilmektedir.

Tescili istenen ürünün coğrafi işaret alabilmesi için başvuru sahibinin ürün ve/veya alanla ilgili olarak hazırlaması gereken belgeler şunlardır (<http://www.turkpatent.gov.tr/.../Cografiisaretler.pdf> 2011);

1. Başvuru dilekçesi,
2. Tescili istenilen menşe adı veya mahreç işaretine ait herhangi bir logo varsa 15 adet örnek(8x8),
3. Başvuru ücretinin ödendiğini gösterir belge aslı,
4. Ürünün tanımı ve gerekiyorsa hammaddenin fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik ve benzeri özelliklerini açıklayıcı teknik bilgiler ve belgeler,
5. Ürünün üretim tekniğine ve varsa yerel özel üretim teknik ve şartlara ilişkin bilgiler,
6. Yöre, alan veya bölgenin coğrafi sınırlarını açıkça tanımlayan ve belirleyen bilgiler/ belgeler, harita,
7. Ürünün tescili ile ilgili talep edilen işaretle menşe adı ya da mahreç işareti olma özelliklerini taşıdığına ilişkin bilgiler,
8. Ürünün kalitesinin denetleme biçimini ayrıntılı olarak açıklayan bilgiler,
9. Tescilli menşe adı ve mahreç işaretinin kullanım biçimi, markalama, işaretleme veya etiketleme şekillerini ayrıntılarıyla açıklayan bilgiler.

Türkiye’de coğrafi işaretlerin tescil süreci ve işleyişi ile ilgili olarak kademeler incelendiğinde; Tescil başvurusu yapılan coğrafi işarete ait bilgiler değerlendirilir. İhtiyaç duyulduğu takdirde, konuda uzman bir veya birkaç kurum kuruluşlardan görüş alınır. Coğrafi işaret başvurusu, Resmi Gazete ile yüksek tirajlı günlük gazetelerden ikisinde ve bir yerel gazetede ilan edilir. İtiraz süresi, Resmi Gazete’de yayımlandığı tarihten itibaren altı aydır. İlan süresinde üçüncü kişilerce yapılacak itirazlar gerekçeleriyle birlikte bu konuda uzman bir ya da birkaç kurumkuruluşa gönderilir. Gelen görüşler doğrultusunda başvurunun tesciline karar verilebilir, başvuru değişikliğe uğrayabilir ya da reddedilebilir. Başvuru reddedilirse, bu durum Resmi Gazete’de ilan edilir. Bu süreç içerisinde eğer başvuru yapanların başvuruları Resmi Gazete’de yayınlanmadan reddedilirse başvuru yapanların itiraz hakları bulunmamaktadır.

Türkiye’de coğrafi işaretlerin tescil süreci ve işleyişi ile ilgili aşamalar şekil 1’de verilmiştir. 2015 yılı Aralık ayı itibari ile Türkiye’de 185 adet tescilli coğrafi işaret olup, 205 adet başvuruda değerlendirilmektedir. İşaretlerin ürün bazında dağılımı incelendiğinde, Türkiye’de daha çok halı, kilim, battaniye gibi mallar ilk sırada yer almakta, bunu işlenmemiş

tarımsal ürünler ve gıdalar takip etmektedir
(<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/geographicalList/>, 2015).

Şu ana kadar Avrupa Birliği içerisinde PDO (Protected Designation Origin) yani Türkiye'deki karşılığı ile menşei işareti almış 5 kiraz bulunmaktadır. Türkiye'de ve Avrupa Birliği ülkelerinde coğrafi işarete sahip kiraz çeşitleri; (<http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html> 2010, <http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/geographicalRegisteredList/>).

1. Kerasia Tragana Rodochoriou (Yunanistan)
2. Ciliegia di Marostica (İtalya)
3. Cereja da Cova da Beira (Portekiz)
4. Cereja de São Julião – Portalegre (Portekiz)
5. Cerezas de la Montaña de Alicante (İspanya)
6. Akşehir Kirazı (Türkiye)
7. Salihli Kirazı (Türkiye)

Bunun yanı sıra Türk Patent Enstitüsü'ne başvuru halinde 5 adet kiraz (Andırın Kirazı, Hadim Kirazı, Ereğli Beyaz Kirazı, Lapseki Kirazı ve Yeşilyurt Dalbastı Kirazı) bulunmaktadır (<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/geographicalList/>, 2015)

3. COĞRAFI İŞARETLERİN YEREL EKONOMİK KALKINMADA KULLANIMI

Dünya ticaretinin küreselleşmesi, tüketici merkezli kalite gereksinimleri, AB genişlemesi gibi gelişmeler, Avrupa ve Türkiye tarımının yüz yüze geldiği yeni konu başlıkları ve çözülmesi gerekli konulardır. Değişimler yalnızca tarımsal pazarı değil, kırsal alanlardaki yerel ekonomiyi de etkilemektedir. Küreselleşme ve yerelleşme kavramları bu süreç içerisinde giderek önemli kavramlar haline gelmektedir. Küreselleşme ve yerel ekonomik kalkınma, iki temel realitedir. Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilmek için her ikisinden de dikkatli ve uygun şekilde istifade etmek gerekir. Küreselleşmenin yerel ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri, ülkeden ülkeye hatta ülke içinde bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir (Saturninus 2002). Bu nedenle, küreselleşme ile yerel ekonomik kalkınma arasındaki ilişkilere farklı açılardan bakmak mümkündür. Birincisi; küreselleşme bir tehdit olarak görülebilir. Böylece yerel konularda otonomiyi sarsan, bu sürece direnen yerel ya da bölgesel aktörleri etkileyen önemli bir unsurdur. Bu bakış açısına göre yerel kalkınma, uluslararası koşullar değişmediği sürece imkansızdır. İkincisi; yerel şartlar küreselleşme tehdidi ile başa çıkmada bir alternatif olarak görülebilir. Bu, yerel aktörlere kendi güçlerini

tekrar kazanma imkanı tanıyan anti-küresel bir değişim türüdür. Bu bakış açısı, küreselleşme sürecine politik ve kültürel açıdan direnme cesareti verir. Birinci yaklaşımın aksine, bu yaklaşımda yerel aktörler küresel hakimiyete karşı önemli bir sorumluluk yüklendiklerinden önemli rol oynarlar. Bununla birlikte, her iki görüş küreselleşmeye tehdit gözüyle bakar. Üçüncüsü; küreselleşmenin yerel kalkınmayı destekleyecek şekilde karşılanması ve istifade edilmesi gereken bir fırsat ve bir tehdit olduğunu kabul eder, yerelleşme ile küreselleşme arasında bir ilişki ve bağlantı kurmaya çalışır. Küreselleşme ile yerel kalkınma arasındaki tamamlayıcılık ilişkisi, bu noktada önemlidir. Dünya piyasası ürünleri ve tüketimi çeşitlendirmekte ve farklılaştırmaktadır. Bu şekilde, dünya piyasalarında rekabet edebilecek ürünlere kalite, değer ve yüksek nitelik kazandırdığından, yerel düzeyde üretilen ürünler oldukça değerli hale gelmektedir (Casanova 2004)

Küreselleşmenin bu çerçevede bir tehdit mi yoksa yerel kalkınma için bir avantaj olarak mı kullanılması gerektiği, sorulması gereken en önemli sorudur. Casanova (2004)'ya göre; günümüzde şahit olduğumuz küreselleşme, dünya entegrasyonu ve ekonomik sınırların kalkması, yerel kalkınma projelerinin desteklenmesi ve güçlendirilmesi için uygun bir çevre oluşturabilmektedir. Yerel kimliğin elde edilmesi, farklı bölgelerde işleyen sosyal savunma mekanizmaları gibi fonksiyon görebilir. Belirli yerel kalkınma inisiyatiflerinin 1980'li yıllarda pratik olarak popülaritesi azalan kalkınma stratejilerine olan ilgiyi yeniden ortaya çıkarması tesadüfi değildir. Bu bağlamda, YEK yaklaşımının ön plana çıkmasında çok farklı gelişmelerin rol oynadığı söylenebilir. YEK kendi deneyimlerinden esinlendiği için bu durum, genel kabul görmüş bir tanımlamanın yapılmasına imkan vermemektedir. Bu nedenle, YEK olgusunu, oldukça farklı şekillerde tanımlamak mümkündür. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'ya göre YEK; yerel kaynakları ve rekabet avantajını kullanarak belirli bir bölgede kamu ve özel sektör aktörleri arasında ortaklık ve işbirliği faaliyetlerini destekleyen, genel kalkınma stratejisinin ortak şekilde oluşumu ve uygulamasına imkan tanıyan, uygun bir iş ortamının yaratılması ve ekonomik aktivitelerin desteklenmesi gibi önemli hedefleri olan katılımcı bir kalkınma sürecidir (Van Boekel ve Van Logtestijn 2002). ILO'nun yerel ekonomik kalkınma yaklaşımı, şu özellikleri bünyesinde toplar: sosyal diyalog ve katılımı gerektirmesi, çeşitli alan-mekanlara dayalı olması, yerel kaynakların mobilizasyonu ve rekabet avantajlarını gerekli kılması, yerel olarak kendine özgü olması ve yerel bazda yönetilmeleri (Van Boekel ve Van Logtestijn 2002). YEK yaklaşımı içerisinde coğrafi işaretlerin durumu incelendiğinde, coğrafi işaretlerin YEK yaklaşımında uygun bir araç olabileceği görülebilir. Coğrafi işareti önemli kılan unsurlardan biri, içinde barındırdığı anlam ve onun bir kırsal kalkınma aracı olarak küreselleşen dünyada yerel hareketlerin teşvikini

sağlayan bir olgu olarak görülmesidir. Coğrafi işaretleri sadece yerel kalkınma yaklaşımı olarak küreselleşmeye karşı bir hareket görmemek gerekir. Coğrafi işaretlerin yerelde ve dolayısıyla kırsal kalkınmada sağladığı avantajlar 5 ana başlık altında toplanabilir (Wilson vd. 1999, Treager 2003, Lopez ve Martin 2005, Treager vd. 2007, Kan ve Gülçubuk 2008).

- a. Koruma aracı:** Üreticilerin sahtecilikten dolayı haklarının gasp edilmesini ve tüketicilerin ise aldatılmasının önüne geçen bir araç olarak kullanılabilir.
- b. Pazarlama aracı:** Ürünün pazardaki imajını, şöhretini ve profilini olumlu yönde etkilemektedir.
- c. Kırsal kalkınma aracı:** Aretim için farklı bir yaklaşım olup, yerel işletmelerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, kültürel mirasın ve biyoçeşitliliğin korunması amacı ile kullanılabilir.
- d. Ekonomik bir denge oluşturma aracı:** Az gelişmiş ile gelişmiş alanlar arasındaki ekonomik farklılığın giderilmesinde kullanılabilir. Bunun yanında korumanın devlet tarafından sağlanması üreticiler için daha az masraf anlamına gelmektedir.
- e. Bilgi aracı:** Coğrafi işaretler üretici ile tüketici arasında bilginin ve kültürün paylaşımını sağlayan önemli bir bilgi aracıdır. Özellikle tüketicilerin sadece tükettikleri ürün hakkında değil bölgenin kültürü hakkında da bilgi sahibi olmasına imkan vermektedir.

Coğrafi işaretin yerel ve kırsal kalkınma açısından değerlendirilmesinde diğer bir husus çevre faktörüdür. Coğrafi işaret, çevre için hem olumlu hem de olumsuz özellikler taşımaktadır. Monokültürün bölgede yoğunlaşması ve entansitenin artışı, çevre üzerinde olumsuz bir baskı yaratabilmekte iken, kırsal alanda kırsal turizmin gelişmesi, yeni iş olanaklarının oluşması ve çevre bilincinin artmasına neden olabilmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafi işaretlerin ortaya çıkış sürecinde yerel kalkınmanın göz önüne alındığı düşünüldüğünde, özellikle AB ülkelerinin çoğunda kullanılan bu sistem Türkiye gibi yerel ürün potansiyeli zengin olan bir ülkede de rahatlıkla yerel kalkınma aracı olarak kullanılabilmesi olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de coğrafi işaret sistemi içerisinde coğrafi işaret almaya hak kazanmış Akşehir Kirazı ve Salihli Kiraz’larında buna bir örnektir. Hadim-Taşkent Kirazı’da bu açıdan büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Coğrafi işaretlere bağlı yerel ekonomik kalkınma modelinin oluşturulmasında coğrafi işaretin etkin olarak kullanılabilmesi için coğrafi işarete sahip ürünün arz ve değer zinciri üzerindeki paydaşlar belirlenmeli ve rolleri ortaya konulmalıdır. Bölgede yetiştirilen bu kirazın daha doğru üretim metodları ile üretilmesi ve standardın sağlanması bu kirazın yerel kalkınma aracı olarak kullanılmasına imkan verecektir. Özellikle üretici birliği konusunda bölgede faaliyetlerin yeterli olmaması, pazarlama imkanı konusunda lojistik sıkıntılar bölgedeki kirazın karlılığını etkileyen en önemli unsurların başında gelmektedir.

Sonuç olarak gerek Taşkent bölgesinde gerekse Türkiye’de coğrafi işaret kavramının etkili bir şekilde kullanılması için aşağıda belirtilen unsurların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar (Kan, 2011);

1. Üretim ve pazarlama aşamasında güçlü bir **“örgütlenme”** yapısının oluşturulması,
2. Üretim ve pazarlama aşamasında bağımsız, güçlü ve dinamik bir **“denetim”** mekanizmasının kurulması,
3. Gerek üretici, gerek tüketici ve gerekse firmaların coğrafi işaret konusunda **“bilgilendirme”** çalışmalarının yapılması,
4. Coğrafi işaretin alındığı bölgede paydaşlar arası güçlü bir **“network ve koordinasyon”** sağlanmalı,
5. Coğrafi işaret tescili alınan ürünle ilgili güçlü bir **“veritabanı”** kurulması,
6. Ulusal ve gerektiğinde uluslararası düzeyde profesyonelce etkin **“reklam ve tanıtım”** yapılması zorunludur

5. KAYNAKLAR

- Casanova, F. 2004. Local Development, Productive Networks and Training: Alternative Approaches to Training and Work for Young People, ILO.
- Ilıcalı, G. 2005. Coğrafi İşaretler, Coğrafi İşaretlerde Denetim ve Denetimde Akreditasyonun Önemi, Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma Uygulama Merkezi (ATAUM), 36. Dönem Avrupa Birliği Temel Eğitim Programı Semineri, Ankara.
- Kan M. ve Gülçubuk B. 2008. Kırsal Ekonominin Canlanmasında ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler. VIII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, 25-27 Haziran 2008 Bursa.
- Kan, M., 2011. Yerel Düzeyde Ekonomik Kalkınmada Coğrafi İşaretlerin Kullanımı Ve Etkisi: Akşehir Kirazı Araştırması. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Lopez, X.A.A. and Martin, B.G. 2005. Tourism and Quality Agro-Food Products: An Opportunity For The Spanish Countryside. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie – 2006, Vol. 97, No. 2, pp. 166–177.
- Pacciani, A., Belletti, G., Marescotti, A. and Scaramuzzi, S., 2001. The Role of Typical Products in Fostering Rural Development and The Effects of Regulation (EEC) 2081/92. 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists ANCONA, 28-30 JUNE 2001 Policy Experiences with Rural Development in a Diversified Europe.
- Rangnekar, D. 2004. The Socio-Economics of Geographical Indications. A review of Empirical Evidence from Europe. International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD), United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), Issue paper no:8, France.
- Requillart, V. 2007. On the Economics of Geographical Indications in the EU. Geographical Indications, Country of Origin and Collective Brands: Firm Strategies and Public Policies workshop, Toulouse School of Economics (GREMAQ-INRA & IDEI), Toulouse, June 14-15.
- Saturninus, K.M. 2002. Küreselisation Challenges on Local Economic Development, Uganda Management Institute, Kam, <http://www.mdpafrica.org.zw/Publications/ALGAF%20IV%20Session%20XI.pdf>
- Treager, A. 2003. From Stilton to Vimto: Using Food History to Re-think Typical Products in Rural Development. Sociologia Ruralis, Vol 43, Number 2, April 2003, USA.
- Treager, A., Filippo, A., Giovanni, B. and Marescotti, A. 2007. Regional foods and rural development: The role of product qualification. Journal of Rural Studies, vol. 23(2007), pp.12-22. www.elsevier.com

Van Boekel, G. and Van Logtestijn, M. 2002. Applying the Comprehensive LED Approach: The Case of Mozambique, Cooperative Branch International Labour Office, Geneva: Switzerland.

Wilson, N. Vanittersum, K. and Fearne, A. 1999. Co-operation and co-ordination in the supply chain: a comparison between the Jersey Royal and the Opperdoezer Ronde potato. The socio-economics of origin labelled products in agri-food supply chains : spatial, institutional and co-ordination aspects (Le Mans, 28-30 October 1999) 67th European Association of Agricultural Economics Seminar, pp. 95-102 Le Mans , France.

<http://sgb.tarim.gov.tr/mevzuat/YPK/20060204-9-2.pdf>. 2008, Eriřim tarihi: 08.07.2008. “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Raporu”.

www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/yayinlar/bilgikitapcıkları/Cografisaretler.pdf, Eriřim tarihi: 12.07.2011. “Coğrafi İşaretler Bilgi Kitapçığı”.

<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/geographicalList/> , Eriřim tarihi: 14.12.2015 “Coğrafi İşaretler İstatistik”

<http://ec.europa.eu/agriculture/quality/door/list.html>, Eriřim tarihi: 10.08.2010. “DOOR Database”.